

DE TABAKSNIJMACHINE VAN NIEUWERKERKEN.

In 2014 werd aan onze voorzitter Eddy Cox door een Truienaar de vraag gesteld of onze vereniging geïnteresseerd was in een kleine metalen machine die hij op zijn zolder gevonden had, en die wat herkomst en functie hem onbekend was. Zo belandde dit vreemde voorwerp bij Heemkunde Nieuwerkerken. In het hierna volgend artikel wordt het raadsel opgelost door Herman Vanclooster, erevoorzitter van de Vrienden van de Stedelijke Musea in Tienen. Met dank aan de auteur.

2014.

Tegen een zonnige muur van het ziekenhuis staat de chirurg die mijn buurman aan een rokerslong had geopereerd, samen met enkele verplegers en een poetsvrouw en zuigen tussen twee bedrijven gretig de rook uit hun sigaren.

Ik denk aan Lafontaine en de fabel van 'De vos en zijn passiepreek...'

Of... misschien is roken toch één van de fatale regulatoren die zorgt voor een natuurlijke selectie en evenwicht in de wereldbevolking?

1942.

In die tijd was je alleen 'man' - vrouwen 'deden' het nog niet - na je eerste sigaret.

Een jeugdherinnering kwam scherp terug toen ik de foto' van een tabak snijmachine op de website van de Heemkundige Kring Nieuwerkerken vond. Zo eentje stond er in het kamertje achter de smidse van mijn vader. Alleen intimi kenden het en voor de commiezen en de Duitsers was het een verdoken monstertje.

Met de wagenmaker-buurman had hij het bij een officiële tabak

Tabak snijmachine

snijder gekopieerd op stuk karton, aangepast en productief gemaakt en aangedreven door 'de transmissie'.

Er waren nog andere geniale uitvindingen voor persoonlijk, familiaal en burengebruik onder de oorlog: molen om bieten te raspen voor suikersiroop, een graanmolen, een spinnetoestel gemonteerd op een naaimachine, een trommeltje om cichorei te branden, een primitief stokerijtje voor alcohol, een vreemde combinatie om bier te brouwen...

Smid en wagenmaker konden in mijn oorlogsdorp ongeveer alles 'maken' wat er niet was in tijden van nood. Toch speelde tabak een voorname rol in het saboteren van het systeem door burgerlijke ongehoorzaamheid. Samen met alcohol, beschouwd als een luxeproduct, dat 'in het donker' geproduceerd en vooral gesmokkeld werd en dat voor serieuze inkomsten voor de staatskist kon zorgen.

Er was het officiële circuit van de telers en fabrikanten van snuif- pruim- pijp- en roltabak naast de gespecialiseerde sigarenproductie.

Snuiftabak

Tot in de jaren 70 van vorige eeuw had je nog zonderlingen die 'rapé' of fijne poedertabak 'snoven'. In Landen was er in die tijd nog een fervente snuiver, pastoor op rust.

Ze maakten een putje tussen geplooid duim en wijsvinger, hielde de rapé tegen de neus en zogen het via de neusgaten hard tot in de sinusholten. Een verlossende niesbui volgde.

In alle dorpscafés stond een porseleinen spuugbak met zaagmeel. De tabakspruimers konden perfect de bruine straal van tussen de lippen in de bak mikken. De pruim zat als een worst tussen wang en tanden en je vond hier en daar van die vreemde drollen op straat.

De pijp was zeer populair, bestond in alle maten en prijzen. Rijke burgers zogen de rook uit een pijp met een meerschiumen kop die soms zeer artistiek gesneden werd – niet uit het schuim van de zee – maar uit een zeldzaam voorkomende delfstof. Het waren statussymbolen die deel uitmaakten van de privécollectie van dorpsnotabelen.

Roltabak kwam er met uitvinding van het vloeitje of sigarettenblaadje. Bekendste waren de RIZLA-blaadjes. Goed voor een scheef gerolde 'koet' die bij het werk in een mondhoek hing.

RIZLA-blaadjes

Kweken en bewerken.

Rokers teelden reeds eeuwen voor eigen gebruik hun tabak, zaaiden zelf de minuscule zaadjes, verpotten die en zetten ze uit op een perceel in eigen tuin. Zonder tegenslag en bij goede

verzorging kon men na drie vier maanden oogsten.

Er waren verschillende soorten. De 'inlandse' was zacht van geur en smaak en had meer afgeronde bladeren. de 'Amerikaanse' was donker en sterk en had een speciale scherpe bladrand, was lichter van kleur. De kunst was om de juiste mix te vinden. Vandaar de term: 'straffen toebak'. De 'commiezen' (accijnzbedienden) kwamen de planten tellen en de teler kreeg een officieel document waarop het bedrag van de accijnzen en dat was nodig om zijn tabak bij de officiële snijder te laten snijden. Onder de oorlog ge beurde de controle veel strenger en toch werd er nog genoeg gesjoemeld met medeweten van, of op een bijkomend plantsoentje achter hagen of heggen. Een Zwarte of Witte kon een buur wel verraden en dan werd de boel met een ferme boete aangeslagen.

Als kinderen maakten wij de hele cyclus mee: het uitplanten zelf was een delicate operatie wegens de juiste afstand tussen de rijen. Dan moest men ophogen net zoals bij aardappelen, daarna kwam het 'luizen' of wegnijpen van okselscheuten. Vanaf juli plukte men één voor één de onderste bladeren (zandblad). Zo kreeg je tunnels tussen de rijen en die vormden bovengrondse loopgrachten voor de kinderen, zolang de vaders het niet ontdekten. De pluk ging geleidelijk verder tot aan de top van de plant. De geogste bladeren stak men met een lange scherpe oognaald op een koord. Dat was meestal opgelegd vakantiewerk voor de grote kinderen. Ik herinner me de penetrante geur en de kleverige handen die je er aan overhield. Uitgestrekt armen waren de maat voor de 'resems'. Die hingen dan uit elkaar geschoven onder de 'oversteken' van schuren en hokken of tegen de gevels van stallen te drogen. Vóór de winter haalden de vaders ze binnen om op de zolders volledig te drogen. Daarna knoopte men ze samen in 'menotten' of bundels die met een blad dichtgebonden werden. Ze gingen dan samengedrukt in een koffer of zak tot de voorraad van vorig jaar opgerookt was. De teler moest dan weer een bewijs van de accijnzen kunnen voorleggen bij de tabakssnijder. Voor de oorlog waren er in het dorp twee officiële tabaksnijders. Daar kon je alleen terecht wanneer de aantallen klopten. Na het snijden moest weer het aantal kilo's ingevuld worden.

Tandwielmechanisme van de tabak snijmachine

drogen. Daarna knoopte men ze samen in 'menotten' of bundels die met een blad dichtgebonden werden. Ze gingen dan samengedrukt in een koffer of zak tot de voorraad van vorig jaar opgerookt was. De teler moest dan weer een bewijs van de accijnzen kunnen voorleggen bij de tabakssnijder. Voor de oorlog waren er in het dorp twee officiële tabaksnijders. Daar kon je alleen terecht wanneer de aantallen klopten. Na het snijden moest weer het aantal kilo's ingevuld worden.

Toch sjoemelden de meesten met gewicht en aantal en vervalste cijfers.

Er was grove en fijne snee. De roker mengde dan achteraf zijn eigen product.

Sommige kleine kwekers sneden ook zelf hun product met een scherp broodmes. Vóór het snijden moest men de droge blaren nog even met water besproeien.

Mijn vader had uiteindelijk in 1942 zijn privé tabakssnijmachine klaar - een technisch hoogstandje. Alle onderdelen waren in het vuur gesmeed. Alleen de schroefdraad (slekke – slak) onder de bak waarmee de voorraad tabak naar het mes werd vooruit gestuwd was 'gefreest'.

De bak waarin de geperste tabak kwam had de wagenmaker in hardhout gemaakt. De aandrijving gebeurde via de transmissie van een hoofdmotor. Het vlijmscherpe mes was een aangepast slagmes waarmee een geslacht varken aan de ladder in twee gespleten werd.

Vooraan is het tandwielmechanisme dat voor de progressie zorgde, waarop mijn vader een vliegwiel had gemonteerd dat met een drijfriem draaide op de transmissie in de smidse.

Betrouwbare vrienden en burens mochten 's avonds hun 'menotten' brengen om te laten snijden.

Het waren spannende tijden voor mijn vader, de clandestiene kwekers en rokers, de garde, de onbetrouwbare controleurs, de collaborateurs, soms burens en de Duitsers die we in kwartier hadden en zeker voor de kinderen die de gesneden voorraad 's anderendaags in een zak die voor konijnenvoer gebruikt werd naar de klant mochten dragen.

Elke dag kwamen 'smokkelaars' uit de grote steden afgezakt en kochten alles wat er 'op den buiten' kon gemist worden. Niet alleen de sjoemeltabak ging naar Brussel en Antwerpen maar ook de 'speciale' mengsels waarin gedroogde bieten- en andere blaren verwerkt waren.

Gevaarlijke, heerlijke, spannende tijden waren dat voor ons. Het toestel verdween na het overlijden van mijn vader en de verkoop van de smidse. Hoop dat het de erfgoedrelikwie toch nog ergens terecht kwam bij een Heemkundige kring.

Heemkundige Kring Nieuwerkerken heeft een uniek stuk in zijn collectie. Koesteren en overdragen aan duizend volgende generaties.!

Pijpen in diverse vormen

Het naamplaatje op de tabak-snijmachine

Pruimtabak

PASTOOR FRANSSEN... 80 JAAR GELEDEN.

Ons medelid Etienne Vanoirbeek vestigt de aandacht op een artikel in het weekblad "t Nieuws der week", 33 jg., nr. 26, verschenen op zaterdag 26 juni 1937.

Hierin verwijst Guillaume Bessemans, die een gerespecteerd onderwijzer was in Nieuwerkerken, in een vlammend betoog naar de officiële hulding van pastoor Franssen, op 16 juni, n.a. zijn 25-jarig jubileum als pastoor aldaar. Volgens de schrijver was deze viering op zijn zachts gezegd ondermaats voor een zo hoogstaande figuur, die nu nog tot de verdienstelijkste pastoors van Nieuwerkerken gerekend wordt. Op de oorzaak hiervan gaat meester Bessemans niet in gezien blijkbaar iedereen die kent; volgens ons medelid Jean Thomas moet deze miskenning mogelijk gezocht worden bij het gemeentebestuur dat o.a. weinig of geen inspanning deed om pastoor Franssen voor te dragen voor "een erekruis wegens moed en zelfopoffering" bij de gijzeling van 25 inwoners door de Duitsers in augustus 1914.

Pastoor Franssen

In dit artikel gaat meester Bessemans des te meer in op de grote realisaties van deze sociale pastoor. Niet alleen bevat het een levensschets, ook zijn talrijke verwezenlijkingen binnen de parochiale werking en het lokale onderwijs worden belicht. Door dit te kleuren en te doorspekken met meerdere persoonlijkheden, gebeurtenissen en toestanden uit het toenmalige maatschappelijk leven krijgt de lezer vandaag een beter inzicht in het tijdsbeeld van onze voorouders.

Deze kleurrijke tekst wordt in de oorspronkelijke spelling gepubliceerd omdat hij in de keuze van woorden en het gebruik van hoofdletters ons nu nog zo literair en respectvol klinkt. Tot slot van deze inleiding op het huldeartikel van Guillaume Bessemans is het gewenst dat ook de persoonlijkheid en verdienste van deze dorpsonderwijzer als leraar, culturele en sociale voorman eens in de kijker zou worden gesteld.

Ludo Raskin

Hierna de tekst van meester Bessemans:

Het huldebetoon, dat zich op 16 Juni laatstleden afspeelde, was voor mij te nederig van opzet. Ik had het graag wat grootscher gezien, heel wat grootscher zelfs, omdat het hier gold de viering van een edele figuur, de edelste vast en zeker van heel de parochie. Wien we toen vierden was een priester met een gulden priesterhart! een sociale priester, een priester, die zijn volk kent en liefheeft, maar niet altijd begrepen wordt door zijn volk! een priester, die veel heeft gedaan voor zijn volk, meer dan iemand onder ons, ooit voor zijn volk zal doen! We vierden toen, in bijzijn van Z. E. H. Kan. Kubben, pastoor-deken te St-Truiden, en talrijke andere priesters van het dekenaat, den Zeer Eerw. Heer Franssen, vijf en twintig jaar pastoor alhier.

VERDIENSTELIJKE LOOPBAAN

Geachte Heer Jubilaris (of laat mij zeggen, Zeer Eerw. Heer Pastoor, zoo ken ik U beter, zoo noem ik U liever !) ik wil even pogen een korte schets te maken, een nederig beeld op te hangen van Uw rijke, welgevulde, zeer verdienstelijke loopbaan.

Te Geystingen - het dorp van Mgr Rutten zaliger, dat thans nog twaalf priesters telt in leven - zaagt Ge het daglicht op 19 April 1872. Onder 't waakzaam oog van Moeder zaliger werd Gij stilaan groot, en gingt Ge te leer in 't Kollege der Kruisheeren te Maaseik. Na uw studiën aldaar voleind te hebben, gingt ge verder: twee jaar in St Roch, deed nog twee jaar wijsbegeerte in St Truiden, en vier jaar godgeleerdheid in 't Groot Seminarie te Luik.

Na U, gedurende zoovele jaren, door gebed en studie, voorbereid te hebben tot het Priesterschap, mocht Ge, op 25 April 1897, Paaschdag, Uw vurigste hartewensch bevredigd zien. Uit de handen van Mgr Doutreloux zaliger, ontvingt Ge de H. Priesterwijding.

's Daags nadien mocht Ge reeds het altaar bestijgen in het lieve Geistingen. Wat een eer voor dat gezegende dorp! Maar wat een eer vooral voor Uw onmiddellijke familie, die reeds zoovele priesters den Heer had afgestaan!

KAPELAAN TE ST-TRUIDEN

Op 1 Mei 1897, zeven dagen dus na Uw H. Wijding - het was een feestdag van O. L. Vrouw - werd Ge benoemd tot kapelaan der Hoofdkerk in St Truiden. Ge waart de eerst geplaatste van heel Uw klas. Daar hadt ge nu eens een ruimen werkkring. Naast Uw gewone bezigheden als kapelaan, gaaft Gij U verder nog, heel en al, aan de «kinderen van Kanunnik Senden». Met dezen eerbiedwaardigen generaal aan 't hoofd, hebt Gij onuitwischaar werk verricht, samen met M. Abbé Juvéyns zaliger, Fernand Plugers zaliger, Jozef Knapen, de huidige stadssekretaris van Sint-Truiden, Robert Govaerts uit den « Bazar » der Luikerstraat, en Emiel Goyens, thans bediende op het checkambt te Brussel. Het St Trudo's Gesticht had rap Uw rijke gaven van hart en geest ontwaard, en pikte U op, voor de hoogste klas, als professor van Godsdienst en als bestuurder van de zoo bloeiende Congregatie van O. L. Vrouw, in 't gesticht opgericht.

Tien jaar lang zijt Ge geheelonthouder geweest. Uw diensten aan den Bond bewezen werden zoodanig op prijs gesteld, dat men U weldra uitriep als Algemeen Voorzitter van de matigheidsbonden van Limburg met den begaafden Heer Inspekteur Raskin van Stevoort als Algemeen Schrijver. Onder dat noeste bestuur ging in Limburg de matigheidsgedachte vooruit in snel tempo. In 't jaar 1911 waart Ge weer van de partij op het «Geheelonthouders-kongres» te Gent. De taak van verslaggever werd U opgedragen, en gloedvol, voor een bomvolle zaal, bespraakt Gij Uw onderwerp Uw vurigste en vinnigste interpellant aldaar was niemand minder dan Oud-Minister Heyman, de toenmalige propagandist van Pater Rutten.

PASTOOR TE NIEUWERKERKEN

Het zal U wellicht gespijt hebben, Zeer E. Heer Pastoor, wanneer Ge, op 16 December van het jaar 1911 van het Bisdome Uw verplaatsing vernaamt, nadat Ge reeds tweemaal geweigerd hadt pastoor te worden, omdat Ge zoo gaarne in St-Truiden arbeiddet; omdat Ge zoo moeilijk kondt scheiden van dat volk, waar voor Ge reeds zooveel hadt gedaan. Als nieuw werkterrein werd U Nieuwerkerken aangewezen, waar Ge weer eens Uw werkkraft zult kunnen ontplooien. De verplaatsing van Sint Truiden naar Nieuwerkerken was een verhooging van gezag en ook een belooning voor Uw 15 jarig onverpoosd werken als kapelaan, in den dienst van de Kerk en van Uw Volk.

Op Verloren Maandag van het jaar 1912 werd Ge hier door den Zeer Eerw. Heer Beckers, Pastoor-deken van St-Truiden, plechtig geïnstalleerd. In de tijdruimte, die verliep tusschen Uw benoeming en Uw plechtige aanstelling tot pastoor, zei zekeren Zondag Eerw. Heer Directeur Geelen, thans Inspekteur van het Katholiek Vrij Lager Onderwijs in Limburg, deze welgepaste woorden: (hij sprak over U en Uw twee Eerw. voorgangers): «Nieuwerkerken krijgt steeds de pastoor, die het noodig

heeft. De Eerw. Heer Indekeu - die thans nog in leven is - hielp de boeren vooruit. Hij was stichter en ijverig bestuurslid van de plaatselijke Boerengilde. De Eerw. Heer Muselaers kreeg als opdracht Gods Huis te verruimen, dat veel te klein bleek voor de groeiende bevolking. Beiden hebben hun zending naar best vermogen volbracht. Aan Eerw. Heer Franssen - de nieuwe herder - wordt thans de zorg der scholen opgedragen. Met fier gemoed, Z. E. H. Pastoor, moogt Ge luid bekennen, dat Ge Uw taak ten uiterste hebt volbracht.

BOUWEN VAN SCHOLEN

In 1915 - onder den oorlog dus - hebt Ge twee jongens- en twee meisjesscholen gebouwd, en in 1936 - verleden jaar - hebt Ge nog twee jongensscholen bijgebouwd. Zes klassen dus, splinternieuwe klassen, in één gemeente, zonder steun haast van iemand, hebt Gij hier voor de jeugd, aan de bevolking geschonken, omdat Ge mint en liefhebt, de jeugd en de bevolking. Ik wil U roemen voor dat volbrachte rechte werk, en luid verkondigen, dat Ge voor die daad alleen, recht hebt aanspraak te maken op de blijvende dankbaarheid van heel de parochie.

IN AUGUSTUS 1914

Laat mij nog even een stondje verwijlen bij een gebeurtenis uit Augustus 1914. De oorlog was verklaard. De Duitsche Ulanen waren reeds op Belgischen bodem. In Schaffen en Halen hadden zij een gevoelige neerlaag geleden. Razend van woede komen er enkelen Nieuwerkerken binnengevallen. De bevolking was rustig aan den oogst. Onder voorwendsel dat er geschoten was, wilden zij gansch «Den Dries» alvast plat-branden. Ze hadden ook de voornaamsten van het dorp al ingerekend, om ze wat verder op Rozenbosch te fusilleeren. Ge zaagt die woestaards afkomen met hun buit (Uw parochianen.) Dit griede Uw priesterhart zeer, en op gevaar af zelf het leven in te boeten, verliet Gij de pastorie, snelde de Duitsche schurken te gemoet, die schietensgereed het geweer naar U toe gekeerd hielden; Gij verdedigdet Uw volk - 25 personen hadden ze reeds in hun greep - deed uitschijnen hun onschuld en verkreegt ten langen laatste hun vrijstelling. Wat een vreugde in die huisgezinnen! Uw kranig pleidooi, Zeer Eerw. Heer Pastoor, ten overstaan van die honden van Ulanen, ten bate van uw parochianen, is een daad van verheven naastenliefde en zielegrootheid.

25 JAAR SOCIALEN ARBEID

En nu bekruipt me 'n gevoelen van schaamte en droefheid, als ik denk aan den dank, dien Gij voor die bovenmenselijke daad hebt bekomen. Er werd in heel de gemeente geen enkele verantwoordelijke persoon gevonden, om eer te laten wedervaren aan hem, die eer toekwam.

Het eerekruis voor «heldenmoed» en «zelfopoffering» is nooit aangevraagd geworden. Die gewilde nalatigheid heet ik «schuldig» op zijn minst genomen.

Maar er is nog meer! Gij hebt hier ter plaatse 25 jaar socialen arbeid verricht. Honderden!... ja 500n vergaderingen hebt Gij voorgezeten en geleid op de pastorie. Steeds stond ze voor ons open! Nooit was het U te veel Uw eigen werk op zij te leggen, om ons, die naar de zitting kwamen, te believen. Alles namen wij in beslag: Uw gezellige ontvangstkamer, vuur en licht in den Winter, Uw tijd en kundigheden. Iedereen was welkom bij U: De pastorie noemdet gij zoo gaarne «het Huis van Iedereen». En ik beken het hier rechtzinnig: Van de honderden keeren dat ik de pastorie heb bezocht, heb ik ze steeds beter, edeler verlaten, dan ik ze binnenging. En dat was zoo bij iedereen.

OP GEESTELIJK GEBIED

Voor de glorie van Gods Huis hebt Gij steeds geijverd. Ofschoon Gij de kerk niet hebt vergroot, hebt Gij ze toch versierd, van binnen heel en al afgemaakt. Na den oorlog hebt Gij het «altaar» in gecisileerd koper aan de kerk geschonken als een monument van dank aan den Opperheer. Het «koor» hebt Gij laten Beschilderen met biddende engelen, en het «orgel» gansch laten vernieuwen. Dagelijks zijt Ge eerste in de kerk en ook de laatste. De H. Kommunie reikt Gij uit per dag, zoo dikwijls er personen zich opnieuw aanbieden ter H. Tafel. Die gave van gediensigheid roemen zelfs Uw tegenstrevers.

OP STOFFELIJK GEBIED

Vóór den oorlog waren meer dan honderd menschen der parochie verplicht het Walenland in te trekken, voor twintig, één en twintig weken, om er de kleine en groote beeten te doen en den oogst. Dit moesten ze, om eenig geld te kunnen verdienen voor het onderhoud van vrouw en lieve kinderen. Wat al nadeelige gevolgen voor den huiselijken kring: vader heel dien tijd ver weg van huis..., moeder alleen met de kleuters. Die droevige toestand die reeds te lang had geduurd, trok de aandacht sterk van Eerw. Heer Pastoor. Dag en nacht was hij er mee bekommerd! Kon hij zijn parochianen toch maar helpen, en ze ter plaatse wat bezigheid bezorgen! En nu zien wij hem bij de «grooten der wereld» aankloppen, om wat grond los te krijgen voor zijn zoo geliefde medemenschen. Het kostte heel dikwijls veel zweet, eer hij iets vermocht te bekomen; maar door volhardend aan te houden, werd zijn droom toch een werkelijkheid. De «Râ-Wei» die toeoorde aan Kanunnik Ulens, werd verhuurd aan acht menschen, die daardoor nu vijf zes roeden akkergrond kregen. De «Zeven Bunders» toeoorde aan den heer Baron de Moffarts zaliger van Nieuwenhoven, werden verdeeld tusschen de menschen van «De Dries». «Achtergaal en Kloosterbosch» dat uitgestrekt woud van vier en vijftig Hectaren gelegen boven op Tichelarij, werd door toedoen van Zeer Eerw. Pastoor en geholpen en gesteund door M. Ridder Cartuyvels van Sint Truiden en wijlen M. Alfons Duchateau der Groenselmart, ontgonnen en omgezet in akkerbouw. «Rozenbosch» dat acht hectaren groot was, en Tichelarij volledig scheidde van de «kom» van het dorp, werd herschapen in landouwen. En nu staan er veertien huizen op, die de verbinding helpen uitmaken van «dorp» met «Tichelarij». Wat en verandering!

Wat een menigte weldaden voor de parochianen, door den invloed en noeste werking van Zeer Eerw. Heer Pastoor bekomen!

En nu zult Gij wellicht vragen, hoeveel eerekruisen heeft hij wel voor al dien arbeid van 25 jaar gekregen? En ik antwoord: Niet een!

Gij bezit dus geen enkel eerekruis, Eerw. H. Pastoor!... al mochten er gemakkelijk 4, 5, 6, op Uw borst prijken. Maar heeft de wereld U op dat gebied miskend, O. L. Heer zal er U betere hebben voorbehouden! Hij zal er U eens toekennen, die U zullen doen schitteren, «ver» boven ons allen uit.

Ik eindig, Zeer Eerw. Heer Pastoor, al is het mij gemakkelijk Uw verdiensten en schoone daden nog aan te dikken. De tijden gaan en de menschen verdwijnen. Alleen hun heerlijk leven en deugden blijven, en hebben ook maar belang voor de zielen, die ze verrijken. Dit is een groote troost!

Mocht deze nederige hulde geen berisping verdienen van Uwentwege, maar bij het volk een grootere waardeering voor U en Uw werk hebben bekomen, dan zou ik den Heer dankbaar zijn.

G. B. (Guillaume Bessemans)
Nieuwerkerken, 17 Juni 1937.

OP WANDEL MET LIESKE RUSSELEN DIE IN 1593 ALS HEKS VERBRAND WERD.

Erfgoeddag, zondag 24 april te Wijer, vult het algemene thema "rituelen" in met een "heksenwandeling". Onze gidsen van Heemkunde vertellen deze lijdensweg naar en van de plaats waar Lieske Russelen, inwonster van Wijer, in 1593 woonde, gefolterd en veroordeeld werd en vervolgens afgevoerd naar de brandstapel.

Jozef Bonneux vertelde reeds haar verhaal in een brochure (1992). Als aanvulling op deze brochure verscheen in 1993 een toelichting en beschrijving van de goederen van de Kerk, meestal gronden waarop de inwoners-pachters belastingen aan de Kerk moesten betalen.

Uit die beschrijving toonde Jozef Bonneux niet alleen aan dat er nog steeds familieleden van Lieske uit die tijd in Wijer wonen. Hij vond ook terug dat "Elisabeth Russelen", evenals haar vader en grootvader belastingen betaalden op een stuk grond "in de bocht van de Hoekstraat tegen die stege die gaat naar het veld dat men noemt: op de Blauwgeit".

Jozef Bonneux besloot: "laat ons de sterfdag van Lieske Russelen, 29 mei 1593, herdenken. Zij die hier in onze buurt van het Zwarteinde, Hoekstraat en Neercosen geleefd en gewoond heeft, die zoals wij nu op onze straten en stegen gelopen en gewandeld heeft, maar 400 jaren geleden ten prooi viel aan de waanzin van die tijd en op gruwelijke wijze onschuldig werd ter dood gebracht door het gerecht van die tijd".

Heemkunde Nieuwerkerken wil de laatste tocht van Lieske Russelen, van haar schamele woning tot het kasteel van Wijer overdoen. Tijdens deze tocht zal niet alleen verteld worden over Lieske, ook over de verschillende rituelen die onze voorouders honderden jaren herhaalden tijdens hun werkzaamheden op het veld, in hun huizen, gebeden,....

Een herdenkingsbordje "Lieske Russelen" zal op deze wandeling aangebracht worden.

Etienne Vanoirbeek

Praktische gegevens m.b.t. deze wandeling:

Lokaal "oude jongensschool te Wijer", doorlopend open vanaf 13.30 tot 18.00 uur.

Wandeling naar Lieske Russelen: starturen vanaf het Lambrechtsplein te 14.00, 14.30, en 15.00 uur.

Halverwege mogelijkheid tot het drinken van "een heksendrank".

Afstand 4,5 km, aangepast schoeisel aangeraden.

Cafetaria tot 18.00 uur. Gelegenheid tot aankoop van de brochure "Heksenverhalen" door Jef Bonneux, 4 Euro, of bestellen bij Eddy Cox, Berkenstraat22, 3850 Nieuwerkerken, tel. 011/681495.

Blauw Geit

Hier leefde en woonde Lieske Russelen, wegens
vermeende hekserij onschuldig veroordeeld tot de
brandstapel op 29 mei 1593

Heemkunde Nieuwerkerken

Herdenkingsbordje "Lieske Russelen"

KVLV-WIJER GEEFT HET VOORBEELD.

De jaarkalender 2016 die de KVLV-Wijer dit jaar heeft uitgegeven – en nog steeds verkrijgbaar - bevat voor iedere maand niet alleen de werkingsactiviteiten. Ieder maand wordt bovendien geïllustreerd met een zwart-wit foto van een nog bestaand of recent afgebroken lemen vakwerkhuis, met annex een foto van de laatste bewoners.

Dit initiatief toont aan dat het niet alleen specifieke heemkundige verenigingen moeten zijn die in hun werking aandacht moeten hebben voor ons erfgoed, en het verleden in het algemeen. Ieder vereniging (van sport over zangkoren tot onderwijs en overheden) heeft eigen aanknopingspunten met "hoe het vroeger was". Hiervoor kan de KVLV-Wijer model staan.

HET LIEDJE VAN DEN DRIES, IN ORIGINELE HANDGESCHREVEN VERSIE.

Als er over iets in Nieuwerkerken de laatste maanden gesproken (en gezongen) werd dan is het wel "het liedje van den Dries". Info Heemkunde Nieuwerkerken publiceerde vorige jaar (september-oktober) de volledige tekst. Deze maakte ook deel uit van de tentoonstelling "Storysongs" recent in De Brug georganiseerd (februari) door Erfgoed Haspengouw.

Ter afsluiting van het verhaal rondom dit populaire en volkse liedje wordt hierna de originele eerste versie in het gesigneerd handschrift van zijn auteur Alfons Mees afgedrukt, met dank aan Paul Bonneux.

L.R.

Lied van den Dries
 1
 Vrienden lief ik wil u iets vertellen
 Het is voorwaar iets aardig iets of erelligs
 Luister t'is iets knoddigs feijn
 Het mag wal eens om te lachen zijn
 Kruwenkerken is zo'n veele streken
 Met zijn gekruchten en zijn knomme beken
 Hier hebt ge brachelij, ginder schelfrei
 De rasbeek en den Dries daarbij.
 Den Dries, ja met al zijn rare namen
 Luister eens samen,
 Refrein
 Boere an de scheele foekter
~~Kromme Guse en kranke prot~~
 de lange rit en kranke prot
 Kore beer en yukke, ge moet niet verder zukt
 Want geloof me wry, den Dries kan niet kapot
 Kromme Guse de kak en't puntje
 Rooste prutten en de mol
 Cartouelle de kost en Goelen
 Ge niet wry et wil bedoelen
 En daarmee is nu gans mijn refreinige vol

2

als je daar eens wandelt langs de strate
 En je hoort die meuten samen praten
 t'is precies lijk op een Boulevard
 En die huizen staan tegen meelkaar
 soms hoort men ze vechten en ook kysen
 Ja die ruzie komt meestal door wijven
 Dan is't gevlucht, getier, geroas en een gewier
 Dan houd je vlichtten ver van hier
 Maar het schoonste wat je kunt beraamen
 Zijn wel hun namen.

3

Kee, ik wil me daarop niet beroemen
 Het al die rare namen op te noemen
 t'is maar voor een klein plezier
 Wijl we samen hier nu zijn of swier
 Niemand hoeft daarom met kwaad te wesen
 Want het is toch wel iets uitgelesen
 Zoo iets knoddig fijn, het kon niet beter zijn
 Want luister naar naar het refrein
 Een moest ik soms iemand affronteren
 Wil me excuseren

Vergeef mij mijn slecht gekribbel Olmes

TOESPRAAK DOOR JEAN THOMAS IN DE KERK VAN NIEUWERKERKEN OP 11 NOVEMBER 2015.

In 1914 bleef ons dorp grotendeels gespaard van moorden en andere onheil. Op 17 augustus liep het echter anders. Uit een doortrekkende groep Duitse soldaten zonderden zich 2 achtergebleven ruiters om onbekende reden af in de Steeg (nu Pastorijstraat) in plaats van den Dries om vervolgens richting Nieuwerkerken te nemen.

Bij vaststelling van deze 2 vermisten keerde de Duitse kolonne terug naar Nieuwerkerken en werd een boer met zijn oogstkar gedwongen om op den Dries het mansvolk dat door de soldaten op een brutale wijze uit de huizen werd gesleept naar de kerk te voeren. Eén van de ongelukkige, Jef Cuypers, die zich achter een poort had verstopt werd in zijn been geschoten. Aan de kerk werden deze gijzelaars tegen de kerkmuur gezet en bedreigd met executie. Pastoor Franssen kwam tussenbeide bij hun overste en kon hem overtuigen het paardenspoor van de 2 vermisten te volgen in de Steeg waardoor zij spoedig gevonden werden en een bloedige wraak op de gegijzelden werd vermeden.

Na 4 jaar Duitse brutaliteit met veel ontberingen, angst en onrust over vaders aan het front en hun kinderen, evenals vluchtelingen uit de frontstreek van West-Vlaanderen zorgde de Spaanse griep voor vele doden in ons dorp. Gelukkig was er ook de wapenstilstand op 11 november 1918, een helend feit waar ook vandaag nog miljoenen mensen uit oorlogsgebieden van dromen.

20 jaar later maakten wij in 1938 de grote mobilisatie mee toen de opgeroepen soldaten bij de gezinnen werden ingekwartierd, op strozaken in de schuren sliepen, en hun eten moesten afhalen in een gaarkeuken. Een spectaculair moment was het toe op 8 mei 1940 op den Dries een Duitse parachutist neer kwam, en tot verbazing van de kijklustigen een strooien pop bleek te zijn.

Op 10 mei 1940 brak de oorlog in alle hevigheid uit, met veel verwarde dorpingen op straat en doortrekkende vluchtelingen; de Belgische soldaten op den Dries lieten er hun legermateriaal achter en gingen op zoek naar burgerkledij. De soldaten die als krijgsgevangenen opgepakt werden door de Duitsers op boten gezet (zoals Mon Schiffeleers) of in beestenwagons geladen (zoals Urbain Motmans) en met de trein naar kampen in Duitsland gevoerd. Het dagrantsoen was één broodje voor 5 man.

Ravitaillering en rantsoenering leerden wij kennen. De boeren werden door de bezetter onderworpen aan zware leveringsplichten van granen, vee en veldvruchten. Controles, huiszoekingen en inbeslagnemingen waren de bestraffing voor overtredingen. De gezinnen kregen te weinig rantsoenzegeltjes nodig om te overleven, en het aantal bedelaars die om een boterham smeekten stond in groot contrast met de oorlogsmokkelaars die alle levensmiddelen konden leveren voor wie ze zwaar betaalden.

Voor jonge mannen die verplichte arbeidsdienst in Duitsland weigerden waren er geen rantsoenzegeltjes, doch zij werden op ieder ogenblik gezocht en als opgejaagd wild gevangen en naar kampen getransporteerd als werkweigeraars.

In Nieuwerkerken werden boeren verplicht om met paard en kar bouw- en andere materialen van de tramstation naar de Duitse legerbasis op Tichelrij te voeren. Hier stond een radarinstallatie met zoeklichten en afweergeschut; zij stond in verbinding met het vliegveld in Brustem en werd dag en nacht door schildwachten bewaakt. De jonge Jef Dirix uit Schakkebroek werd alzo doodgeschoten, en Yvonne Hayen werd op de Diestersteenweg dodelijk getroffen door een vallende bom.

Op 1 augustus 1944 ligt kapelaan Peeters bij de vroegmis van 6u30 op zijn knieën voor het altaar en

zegt tegen de kinderen "bidt, er is een groot onheil over ons dorp gekomen". Hij verwees naar de Duitse razzia in het dorp die nacht waarbij er één dode viel en 8 inwoners naar concentratiekampen werden afgevoerd. Alleen de toen 16-jarige politieke gevangene Pierre Bamps en 2 andere werkweigeraars overleefden de Duitse concentratiekampen.

Op 6 september 1944 werd ons dorp bevrijd, en op 8 mei 1945 eindigde deze tweede wereldoorlog. In 1946 was er een nooit gezien massa volk op de been in Nieuwerkerken om in de kerk de begrafenis en de hulde aan onze oorlogsslachtoffers bij te wonen. Op 13 september 1950 werd een kapel-monument ingehuldigd met twee gedenkstenen voor de slachtoffers van beide wereldoorlogen; deze gedenkstenen werden in 1971 overgebracht naar een nieuw herdenkingsmonument.

Dit bondige oorlogsverhaal in Nieuwerkerken in gedachte moeten wij toch tevreden zijn dat we reeds 70 jaar in welstand en vrede leven, en dit in een tijd dat op zovele plaatsen in de wereld onmenselijke oorlogen woeden en immense vluchtelingenstromen weer op gang zijn gekomen. Wij moeten desondanks de hoop koesteren en er naar streven dat het eens en voor iedereen "nooit meer oorlog" mag zijn.

Een speciaal woord van dank.

Ik kan het niet over mijn hart krijgen om in deze kerk niets te zeggen over "Pa Keuster" (de koster Hubert Vandormael) en zijn zonen die zovele jaren ten dienste stonden van de ganse dorpsgemeenschap. Denken wij bij voorbeeld alleen maar aan de begrafenis met 1-2-5 of 7 heren waarvoor zij kledij klaar en weg moesten leggen; alsook aan de rouwdoeken achter het altaar, en aan de katafalk waarin de overledene gedragen werd door 6 geburen "van sterfhuis tot op het kerkhof", en in de kerk werd ingeschoven omringd door circa 25 hogere en lagere kaarsen met naargelang de betaling "nieuw-vol, halfvol of halflicht".

Jean Thomas

Van links naar rechts herkennen wij de Nieuwerkerkenaren Albert Machiels (de witte van Naer), Yvonne Celis (Vonne van den rit) die als kind het eerst bij de op den Dries gevallen parachutepop aankwam, en Jean Thomas (Jean van Plin van Jeank van de klomp).

PLEIDOOI VOOR EEN "WEGGEVOERDENPLEIN", TOESPRAAK DOOR JEAN THOMAS OP 11 NOVEMBER.

Vele dorpsgenoten werden 75 jaar geleden als krijgsgevangenen naar Duitsland gebracht. Edmond Schiffeleers maakte samen met Bazile Hayen, Jef Swijzen en Louis Vandenborne de lange overtocht in een overvol vrachtschip,... zonder eten of drinken. Urbain Motmans, Alfons Joris (Poechter), Armand Joris (van Geluk) en François Lowel (van Herman) geraakten er per trein samen gedrukt in een overvolle beestenwagon,... zonder eten of drinken. Het dagrantsoen in de kampen was 1 klein broodje voor 5 man, wat verbeterde als de gevangenen een dagtaak deden bij de lokale boeren.

Gerard Jacobs was een van de opgepakte jongeren die weigerden in Duitsland te gaan werken; werkweigeraars waren jongens die liever 5 jaar ondergedoken leefden – zonder rantsoenzegeltjes nodig om voldoende eten te kopen – als opgejaagd wild om maar niet aangehouden en getransporteerd te worden.

Van de op 1 augustus 1944 weggevoerden naar de concentratiekampen overleefde enkel de toen jonge 16-jarige Pierre Bamps evenals Gusta Lambrechts de hel van uithongering en folteringen die beide meemaakten.

Om het doorstane leed van al die weggevoerden en hun families nooit te vergeten stelden de Oudstrijdersbond en Heemkunde Nieuwerkerken bij de herdenking van de Tweede Wereldoorlog en de razzia op 1 augustus 1944 aan het Schepencollege voor om het tot nog toe naamloze gemeenteplein als vaste en definitieve benaming "Weggevoerdenplein" te geven. Op 16 juni 2015 besliste het Schepencollege dit voorstel mee te nemen bij de herinrichting van dit plein en de aanpalende Kerkstraat.

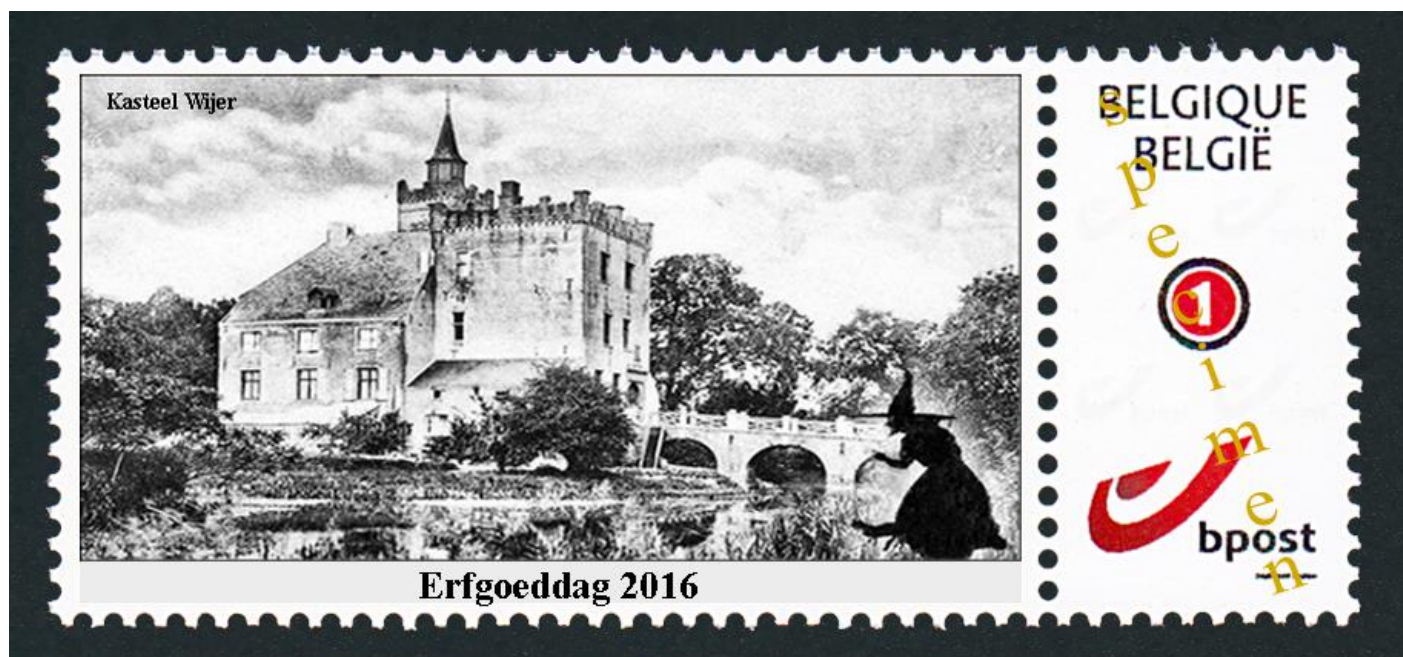
Weggevoerdenplein

De Oudstrijders en Heemkunde danken het Schepencollege hiervoor, en zijn er van overtuigd dat de naam "Weggevoerdenplein" een blijvende herinnering en hulde aan ALLE weggevoerden van Groot Nieuwerkerken (Binderveld-Kozen-Nieuwerkerken-Wijer) zal zijn.

GELEGENHEIDSPOSTZEGEL n.a.v. ERFGOEDDAG 2016.

Heemkunde Nieuwerkerken geeft een postzegel uit waarop het kasteel van Wijer prijkt in zijn oude glorie, en voor de verbouwingen van 1920. Het spitse torentje op de postzegel werd rond die tijd verwijderd. Rechtsonder werd n.a.v. de heksenwandeling van Lieske Russelen een decoratieve heks toegevoegd.

Deze postzegel kost 2 Euro, en is te bestellen bij Eddy Cox, Berkenstraat 22, 3850 Nieuwerkerken, Tel 0499-735674. Hij is ook te koop op 24 april 2016 gedurende de heksenwandeling, evenals op de documentatiestand van Heemkunde in de "oude jongensschool te Wijer" waar eveneens verschillende brochures over de monumenten van Wijer verkrijgbaar zijn.

25 jaar Stichting Abdij, Stad en Regio.

In 1991 werd te Sint-Truiden een Stichting opgericht die zich op de eerste plaats zou bezig houden met de instandhouding en herbestemming van het enorme gebouwencomplex van de vroegere Sint-Trudo-abdij. Op 9 december 1975 brandde de abdijkerk af en gingen gebouwen verloren. Sindsdien hebben er zich buiten de middelbare school en het internaat vele vaste en tijdelijke culturele werkingen ontwikkeld. Dit laatste sluit aan bij de permanente bekommernis om ook de geschiedenis van de abdij en haar belang voor de stad en haar omgeving te blijven actualiseren.

Van 23 april tot en met 1 mei, in de sfeer van Erfgoeddag, hebben er in de Keizerszaal, de Academiezaal, de Hoevegebouwen en de Crypte lezingen en tentoonstellingen plaats.

Nieuwe gegevens over Gorsems-Schelfheide in relatie met Nieuwerkerken.

Het gehucht Gorsems-Schelfheide was vanaf 1795 officieel een enclave van de gemeente Gorsems totdat het op 12 maart 1954 definitief bij de aangrenzende gemeente Nieuwerkerken werd gevoegd. Een historisch gegroeide toestand van lang voor de Franse Revolutie werd hierdoor genormaliseerd.

In onze infobladen van september-oktober en november-december 2005 beschreef Jean Thomas reeds de goede verhouding tussen Schelfheide en Nieuwerkerken die op parochiaal vlak en dorpsleven een éénheid was, doch die administratief-bestuurlijk twee verschillende entiteiten bleef. In ons infoblad maart-april 2014 ging Jean Thomas hierop verder, en publiceerde Robert Vandevort de wet van 12 maart 1954.

In deze aflevering verwijst Robert Vandevort aan de hand van gevonden archiefstukken dat er reeds in oktober 1929 vanuit het Provinciebestuur tevergeefs werd aangedrongen op een overgang van Schelfheide naar Nieuwerkerken.

L.R.

Onthechting van het gehucht Schelfheide van de gemeente Gorsems en samenvoeging bij Nieuwerkerken

In het stadsarchief van Sint-Truiden vond ik briefwisseling tussen de burgemeester en schepenen van de gemeente Gorsems en de gouverneur van Limburg die betrekking heeft op de onthechting van Schelfheide van Gorsems en de samenvoeging bij Nieuwerkerken. In 1954 was dat een feit, maar uit de hieronder besproken briefwisseling blijkt dat het provinciebestuur van Limburg reeds in 1929-1930 dacht aan een samenvoeging van Schelfheide bij Nieuwerkerken.

Dat blijkt o.m. uit een verslag van de burgemeester van Gorsems van 30 oktober 1929. In dat verslag stond te lezen dat tijdens de zitting van de gemeenteraad van Gorsems van 25 juli 1929 het voorstel tot onthechting van het gehucht Schelfheide werd verworpen met 5 stemmen tegen 2.

De burgemeester geeft in dat verslag weer wat in de gemeenteraad ter onthechting van het gehucht Schelfheide is gezegd geworden en wat ter niet onthechting werd ingebracht. Vooral dat laatste is interessant. De gemeenteraad is ervan overtuigd dat bij een onthechting de inwoners van Schelfheide meer nadeel dan voordeel zouden hebben o.m. omwille van de goede financiële toestand in Gorsems. In Nieuwerkerken moesten volgens de gemeenteraad van Gorsems de inwoners meer taksen en belastingen betalen dan in Gorsems. Ook gebeurden er volgens de raad aanzienlijke werken aan de wegen te Schelfheide en werd een laagspanningsnet aangelegd voor de verstrekking van

electriciteit aan de inwoners van Schelfheide. Een transformatiecabine zou nog worden gebouwd op het grondgebied van Schelfheide. Dat alles gebeurde met het geld van de gemeente Gorsem, waar zowel de inwoners van Gorsem-dorp als van Schelfheide hadden aan bijgedragen.

De gemeenteraad meent dat bij een onthechting de gemeente Nieuwerkerken zou profiteren van de gemeentekas van Gorsem gelet op de werken die die laatste gemeente had laten uitvoeren terwijl dat in Nieuwerkerken blijkbaar niet het geval was.

De Gorsemse gemeenteraad stelde voor om een referendum te organiseren om de mening van de bevolking te kennen. De raad vroeg ook aan de Hogere overheid om bij een eventuele onthechting rekening te houden met de aanzienlijke uitgaven die Gorsem voor het uitvoeren van allerhande werken deed.

In een brief van 21 december 1929 deelde de secretaris van de gemeente Gorsem aan de arrondissementscommisaris mee dat het gehucht Schelfheide in de gemeenteraad door 6 inwoners van dat gehucht vertegenwoordigd was. Het merendeel van de gemeenteraadsleden van Gorsem waren dus inwoners van het gehucht Schelfheide. Dat het gemeentebestuur ervoor koos om het gehucht Schelfheide bij Gorsem te laten lag dus zeker niet aan het feit dat de meerderheid van de raadsleden bestond uit inwoners van Gorsem-dorp, integendeel.

In een brief van 24 mei 1930 stelt de gouverneur voor om op 5 juni 1930 om 14 uur in het gemeentehuis van Gorsem een onderzoek te laten doorgaan i.v.m. de onthechting van Schelfheide van Gorsem en toevoeging bij Nieuwerkerken. Een zekere heer Palmers zou daarvoor afgevaardigd worden door de Bestendige Deputatie. De gouverneur vraagt om de inwoners in het algemeen, maar zeker de familiehoofden van Schelfheide, hiervan te verwittigen, zodat zij hun mening kunnen geven. Hij vraagt ook om de notabelen van het dorp te verwittigen.

De burgemeester en schepenen laten in een brief van 1 juni 1930 aan de gouverneur weten dat zij een onderzoek op 5 juni niet zien zitten en zij geven daar drie redenen voor nl. 1) de afwezigheid van veel inwoners, omdat zij deelnemen aan de bietencampagne in Wallonië; 2) omdat veel inwoners werkzaam zijn in de koolmijnen en in fabrieken en daarvoor verlof moeten nemen, wat voor hen een aanzienlijk financieel verlies zou betekenen en 3) de inwoners willen in het geheim hun mening meedelen. De burgemeester en schepenen vragen dan ook om op een zondag een referendum te houden.

In een brief van 13 november 1930 laat de gouverneur weten dat de Bestendige Deputatie heeft beslist om de onthechting van Schelfheide van Gorsem en samenvoeging bij Nieuwerkerken nog niet aan de provincieraad voor te leggen.

De onthechting van Schelfheide van Gorsem ging nog niet door, maar dat betekende niet dat het provinciebestuur zijn plan liet varen.

De briefwisseling die is gevoerd tussen 1 juni 1930 en 13 november 1930 ontbreekt.

Hieronder heb ik de tekst weergegeven zoals die in de 5 originele brieven is te lezen. De taal waarin die brieven zijn opgesteld werd behouden.

Provincie Limburg - Gemeente Gorssum

1

Verslag nopens de vraag tot onthechting van het gehucht Schelfheide van de gemeente Gorssum.

De Gemeenteraad van de gemeente Gorssum heeft kennis genomen van de aanvraag tot onthechting van het gehucht Schelfheide van de gemeente Gorssum en van de vragenlyst gevoegd aan het schryven van den Heer Arrondissement-Kommissaris, dd. 19 juli 1929, aanw.Ct..nr.2/29.

Na in zitting van 25 juli 1929 beraadslaagd te hebben over gezegd onderwerp, heeft de gemeenteraad de onthechting van het gehucht Schelfheide van de gemeente Gorssum verworpen met 5 stemmen tegen 2.

TER ONTHECHTING VAN HET GEHUCHT SCHELFHEIDE VAN DE GEMEENTE GORSSUM is gezegd geworden: Schelfheide heeft geen de minste verbinding met Gorssum-Dorp, terwyl het op gansch zyne lengte grenst aan Nieuwerkerken. Voor het oogenblik telt het gehucht Schelfheide zes gemeenteraadsleden, waaronder de twee schepenen, terwijl het gemeentehuis in Gorssum-Dorp is gelegen; de Heer Gemeentesecretaris woont te Sint-Truiden; het gehucht Schelfheide maakt deel der parochie Nieuwerkerken; de overledenen van Schelfheide worden begraven op ' kerkhof van Nieuwerkerken; de veldwachter van Nieuwerkerken is hulpveldwachter voor het gehucht Schelfheide; de kinderen van Schelfheide gaan ter school in de aangenomen scholen van Nieuwerkerken: de jongensschool is gelegen op het grondgebied van Nieuwerkerken, de meisjesschool onder Schelfheide.

TER NIET ONTHECHTING VAN HET GEHUCHT SCHELFHEIDE VAN DE GEMEENTE GORSSUM wordt ingebracht : de inwoners van Schelfheide zouden, moest de onthechting plaats grypen meer nadeel dan voordeel hebben, gezien den goeden finantieelen toestand van Gorssum, alwaar de ingezetenen slechts 80 opcentiemen betalen, en geene gemeentetaksen, dan, dat moest het gehucht Schelfheide vereenigd worden met de gemeente Nieuwerkerken de inwoners van Schelfheide, na de onthechting, in Nieuwerkerken evenveel opcentiemen zouden te betalen hebben en daarbuiten nog de gemeentetaksen van 50 opcentiemen op de honden, 50 opcentiemen op de rywielen, 50 opcentiemen op de voertuigen, de straatbelasting van 10 % op het kadastraal inkomen der bebouwde eigendommen en 5 % op het kadastraal inkomen der onbebouwde eigendommen, taks op loonen en wedden 25 % der afgehouden bedrijfsbelasting aan de bron op loontrekkenden.

De wegen gelegen te Schelfheide zyn verbeterd geworden met het geld der gemeente Gorssum: in den loop van 1929 werden verbeteringswerken uitgevoerd aan de buurtwegen nr. I te Schelfheide en nr. 16 te Nieuwerkerken voor de som van fr. 355.171,80 (voor beiden gemeenten). Om het aandeel door Gorssum te dragen in gezegde verbeteringswerken heeft het gemeentebestuur van Gorssum twee leningen moeten aangaan, elk van fr. 50.000 (aandeel der gemeente en voorschot op de toelagen der provincie).

Er is nog besloten geworden verbeteringswerken uit te voeren aan den landbouwweg nr. 18 te Schelfheide; het bestek beloopt ter som van fr. 123.000.

Aanzienlyke sommen zyn in de laatste jaren door Gorssum betaald geworden voor verbeteringswerken uitgevoerd meestal aan de wegen van het gehucht Schelfheide (zonder toelagen); de uitgaven gedaan voor onderhoudswerken aan de wegen te Gorssum-Dorp zyn gering, aangezien het hier wegen van groot verkeer geld.

Een laagspanningsnet voor de vertrekking van electriciteit is aangelegd geworden te Gorssum-Dorp en te Schelfheide: het bedrag der aanbesteding, waarvan het grootste gedeelte voor Schelfheide,

bedraagt fr. 173.366,20; ook wordt eene transformatiecabine gebouwd te Schelfheide voor de vertrekking van electriciteit aan de inwoners van Schelfheide. De onderschryving voor 't bouwen dezer cabine bedraagt fr. 29.900. Gorssum-Dorp kan deze cabine ontbeeren daar het stroom kan krygen langs de cabine geplaatst te Metsteren-St.-Truiden.

De gemeente Nieuwerkerken wil nu genieten van de electriciteit en vraagt om de huizen, gelegen in de Kerkstraat, te mogen verbinden met het net van Schelfheide; alzoo ontsnapt de gemeente Nieuwerkerken aan 't bouwen eener cabine of ten minste in de tusschenkomst der kosten voor het bouwen dezer, alzoo zouden een zeker getal huizen van Nieuwerkerken kunnen verlicht worden met electriciteit zonder de minste kosten voor deze laatste gemeente, dan dat het gemeentebestuur van Gorssum zich de kosten niet gespaard heeft voor het aanleggen van een laagspanningsnet en het bouwen eener transformatiecabine, waarvan de kosten gezamenlyk beloopt ter som van fr. 203.266,20 zonder rekening te houden dat Gorssum nog een perceel grond heeft moeten aankopen voor het oprichten der cabine.

Om gezegde kosten te kunnen betalen heeft de gemeente Gorssum ene hoeveelheid boomen verkocht voor de som van fr. 37.000 en heeft besloten eene oppervlakte van 4 h.28 a.45 c. gemeentegronden te verkoopen: van dit alles zou de gemeente Nieuwerkerken kosteloos genieten !

Jarenlang werden toelagen betaald door de gemeentekas van Gorssum aan inrichtingen gevestigd te Schelfheide, namelyk : aan de Maatschappy van Onderlingen bystand (zetel gemeente Nieuwerkerken); de Fanfaren Maatschappy, voor kermisfeesten, duurtetoeslag aan den Eerwaarden Heer Kapelaan te Nieuwerkerken.

Dit alles wordt betaald door de gemeentekas van Gorssum, dus zoowel door de ingezetenen van Gorssum-Dorp als door de bewoners van het gehucht Schelfheide.

Nadat groots en kostelyke verbeteringswerken uitgevoerd zyn geworden en nog uitgevoerd zullen worden aan de wegen van het gehucht Schelfheide, dat het laagspanningsnet voor de vertrekking van electriciteit is aangelegd geworden zoowel te Schelfheide als te Gorssum-Dorp en dat de transformatiecabine te Schelfheide binnen enkele dagen zal opgebouwd worden; nadat dus de gemeente Gorssum zich noch moeite noch kosten gespaard heeft om dit alles te verwezenlyken en te bekostigen, wordt de onthechting gevraagd van Schelfheide om vereenigd te worden met de gemeente Nieuwerkerken, dewelke moest de onthechting geschieden, grootelyks zou genieten van de gemeentekas van Gorssum, gezien de werken welke uitgevoerd zyn te Schelfheide en nog zullen uitgevoerd worden aldaar met het geld van de gemeente Gorssum.

Ook ware het nuttig een referendum te doen plaats hebben om alzoo het algemeen gevoelen der bevolking nopens gezegde onthechting te kennen.

Wat er ook van zy het Gemeentebestuur van Gorssum laat thans aan de Hoogere Overheid over te oordeelen of de onthechting voordeelig of niet voordeelig is, doch vraagt dat indien de onthechting plaats moet hebben, rekening zou gehouden worden van de aanzienlyke uitgaven gedaan door de gemeente Gorssum, inzonderheid voor werken van allen aard deze laatste tyden uitgevoerd te Schelfheide.

Gedaan te Gorssum, den 30 october 1929.

De Burgemeester.

Provincie Limburg
Gorssum, den 21 December 1929.

2

Mynheer de Arrondissement-Kommissaris

Als gevolg van uw briefwisselingskaart van 20 dezer maand, heb ik de eer U te laten weten dat het gehucht Schelfheide in den gemeenteraad van Gorssum vertegenwoordigd is met zes raadsleden, namelyk de Heeren:

Strauven Emiel, schepen
Zurinckx Jean, schepen
Serdons Libert, Raadslid
Lowel Gustaaf, Raadslid
Vandenborne Armand, Raadslid
Vandermeeren Joseph, Raadslid.

Gelief te aanvaarden, Mynheer de Arrondissement-Kommissaris, de hulde myner gevoelens van diepen eerbied.

Vr.den Burgemeester,
De Secretaris.

3

Hasselt, 24 mei 1930

Provinciaal Bestuur van Limburg
Gouvernement provincial du Limbourg

3de Afdeeling-Division
Aanw Nr 6280
Uitgangsnr 11895

Aan de Heeren Burgemeester en Schepenen
der gemeente

AANGETEKEND

Overeenkomstig de voorgeschreven onderrichtingen heeft de Bestendige Deputatie in hare zitting van 19n dezer, haar lid, Mijnheer Palmers A., afgevaardigd om in uwe gemeente tot een onderzoek over te gaan als gevolg op eene aanvraag tot onthechting van het gehucht Schelfheide van uwe gemeente, en indeeling bij Nieuwerkerken.

Dit onderzoek waaraan gij wel zult willen tegenwoordig zijn, zal plaats hebben ten gemeentehuize te Gorssum op Donderdag, 5n juni a.s. te 14 ure.

Ik verzoek U, Heeren, de inwoners in het algemeen, doch inzonder de familiehoofden van Schelfheide, te laten weten, hetzij door plakbrieven, hetzij anderzinds, dat zij op gestelden dag en uur hunne opmerkingen en bezwaren kunnen doen gelden nopens betwiste zaak.

De leden van den Gemeenteraad, inzonder die woonachtig te Schelfheide, de Eerwaarde Heer Pastoor, de heer Voorzitter der Commissie van Openbaren Onderstand, de heer Hoofdonderwijzer, zouden tevens op gezegd onderzoek kunnen uitgenodigd worden, ten einde aan den Heer Afgevaardigde der Bestendige Deputatie, alle inlichtingen te verschaffen die hem, voor het vervullen zijner zending, zouden kunnen nuttig zijn.

Voor den Gouverneur :
De Griffier der Provincie
get.

4

Gorssum, den 1 juni 1930

Mijnheer de Gouverneur,

Wij hebben de eer Ued. te laten weten dat de Gemeenteraad van Gorssum in de zitting van 31 mei 1930, na kennisgenomen te hebben van uw schrijven van 24 mei ll. 3e afd. Aanw. nr. 6280/11895, betrekkelyk het onderzoek nopens de aanvraag tot ontheffing van het gehucht Schelfheide van de gemeente Gorssum, en de indeeling ervan by Nieuwerkerken, eenpariglyk den wensch uitgedrukt heeft gezegd onderzoek niet te zien plaats grypen op 5 juni a.s. En zulk om de volgende redenen:

- 1) een groot aantal inwoners, inzonder familiehoofden van Schelfheide, zyn in de onmogelykheid zich op 5 juni a.s. ten gemeentehuize aan te bieden, daar zy tydelijk afwezig zyn en werkzaam in de beeten in 't Walenland;
- 2) Anderen, nogmaals in't byzonder familiehoofden werkzaam zyn in de koolmynen en fabrieken en zy een aanzienlijk geldverlies zouden ondergaan moesten zy hun werk verletten om op 5 juni a.s. hunne opmerkingen en bezwaren nopens bewuste zaak te komen doen gelden;
- 3) een groot deel der bevolking vraagt hunne gedachten nopens gezegde zaak geheim uit te drukken ten einde zich niet te moeten bloot stellen aan den invloed waarvan in zulke gevallen zou kunnen misbruik gemaakt worden.

Dientengevolge nemen wy de eerbiedige vryheid, Mijnheer de Gouverneur Ued. te verzoeken een referendum te doen plaats grypen op eenen Zondag ten einde alzo eeneder in de mogelykheid te stellen vryelyk en onbekommerd zyn gedachten te kunnen uitdrukken.

Gelief te aanvaarden, Mynheer de Gouverneur, de hulde onzer gevoelens van diepen eerbied.

Van wege het College :
De secretaris

De Burgemeester en Schepenen,

5

Hasselt, 13 november 1930

Provinciaal Bestuur van Limburg
Gouvernement provincial du Limbourg

2de Afdeeling
Aanw Nr 35 / 8 Sf.
Uitgangsnr 761/B.

Aan de Heeren Burgemeester en
Schepenen der gemeente
GORSSUM

Heeren,

Ingevolge uwen brief van 27 october 1930, betreffende de uitbreiding der electrificatie op het gehucht Schelfheide, heb ik de eer Ued. te melden dat de Bestendige Deputatie beslist heeft de onthechting van het gehucht Schelfheide en de indeeling ervan bij de gemeente Nieuwerkerken nog niet te onderwerpen aan den Provincieraad.

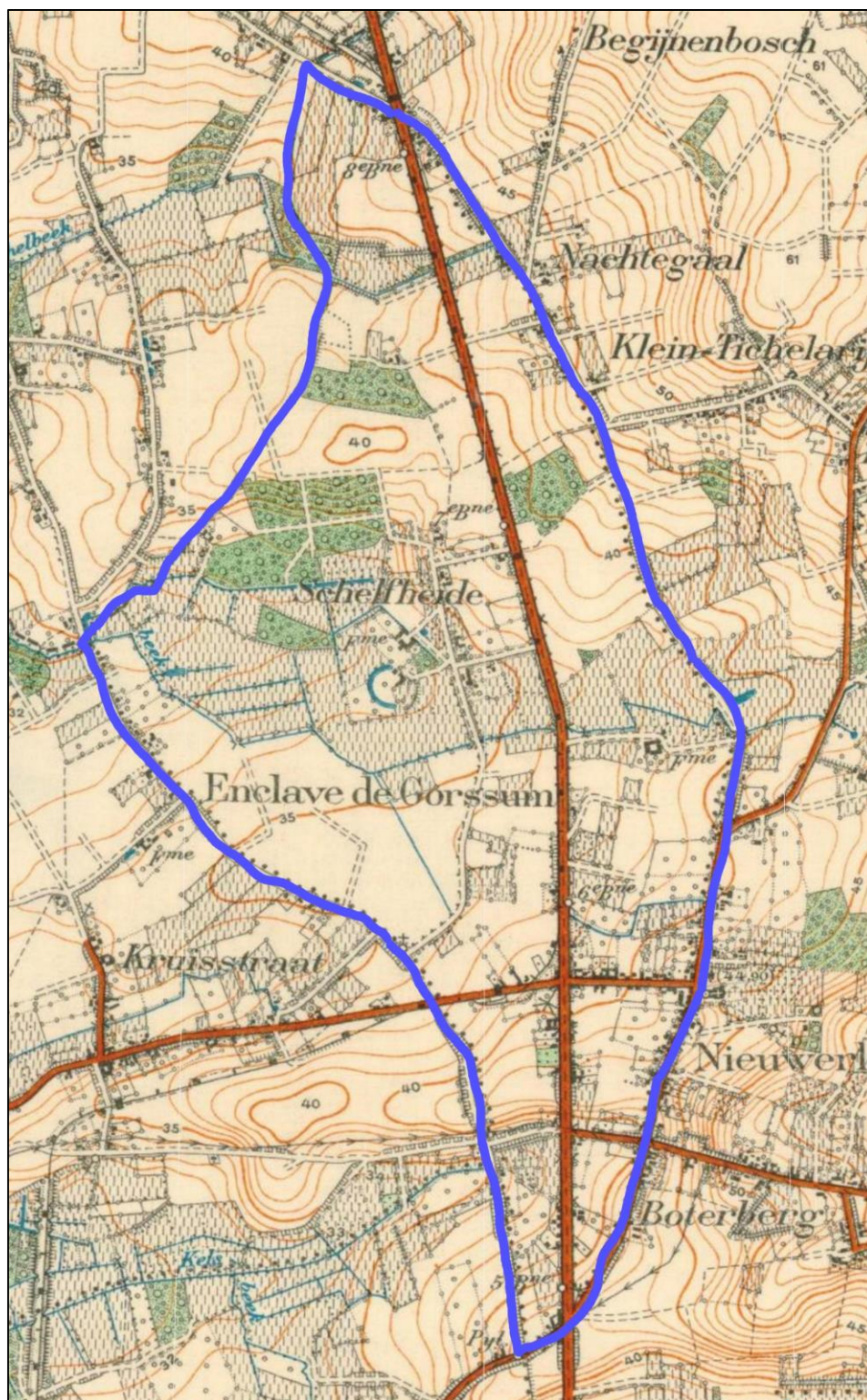
Bijgevolg kunt gij de studie betreffende de uitbreiding van uw laagspanningsnet in voormeld gehucht voortzetten.

De GOUVERNEUR (1),
get.

N.B. De toenmalige gouverneur was Hubert Verwilghen (°1883 - †1955), gouverneur van Limburg van 1928 tot 1940.

Bron: Deze documenten werden bestudeerd in het Stadsarchief van Sint-Truiden – Archief Gorsem – Groep 5: Overheidshandelingen. Plaatskenmerk: SAST GORS 501.14

Gemeentegrenzen: onthechting van het gehucht Schelfheide van de gemeente Gorsem en aansluiting ervan bij Nieuwerkerken.

Schelfheide rond 1939

LIESKE RUSSELEN INDACHTIG...

Op Erfgoedzondag 24 april 2016 herdacht Heemkunde Nieuwerkerken het trieste lot van Lieske Russelen die op 29 mei 1593 voor vermeende hekserij te Kozen op de brandstapel stierf.

Haar lijdensweg en foltering vanaf haar woonst op Blauw Geit naar het kasteel van Wijer en terug werd door twee groepen geïnteresseerden overgedaan o.l.v. onze gidsen Etienne Vanoirbeek en Robert Vandevooort.

Vooraf werd in aanwezigheid van o.a. burgemeester Benny Bamps en de schepenen Dries Deferm en Luc Vaes een gedenkplaat onthuld waar Lieske toen woonde,... nu een fruitplantage in volle bloei. (L.R.)

Schepen Dries Deferm en voorzitter Eddy Cox bij de gedenkplaat.

Zicht op aandachtige toehoorders met o.a. burgemeester Benny Bamps.

INFOHEEMKUNDE NIEUWERKERKEN

www.heemkunde-nieuwerkerken.be

Tweemaandelijks informatieblad van Heemkunde Nieuwerkerken
12de Jaargang – September-Oktober 2016

Redactie- en coördinatieadres:

Ludo Raskin, Opperstraat 183 Wijer, 3850 Nieuwerkerken

Lay-out: Valère Grauwels

ISSN 2295-3531

OORLOGSMONUMENT(EN) IN ONS DORP.

Na op 16 juni 1919 een omzendbrief omtrent "de oprichting van oorlogsmonumenten" van de Gouverneur ontvangen te hebben nam op 28 augustus 1919 ook de gemeenteraad van Nieuwerkerken een beslissing ter zake. De gemeenteraad was toen samengesteld uit burgemeester Isidoor Plevoets, de schepenen Alphonse Hendrickx en Jozef Graulus, de raadsleden Alphonse Vanstraelen en Pieter Lassaut, en als gemeentesecretaris de oud-strijder Jozef Meuwissen. Deze beslissing luidde: Dat het voor het nageslacht billijk is dat trouw de gedachtenis bewaard wordt aan hen die voor 's lands vrijheid en onafhankelijkheid gesneuveld zijn ene som van 400 Fr. toe te kennen tot het plaatsen van een gedenkzuil op het kerkhof der gemeente Nieuwerkerken. (Het kerkhof was niet alleen de begraafplaats van de inwoners van het dorp en parochie Nieuwerkerken; ook de enclave Gorsems-Schelfheide van de gemeente Gorsems behoorde toen nog parochiaal bij Nieuwerkerken. Pas in 1954 werd deze enclave bij wet bij Nieuwerkerken gevoegd).

Inhoudiging van de Gedenkzuil op 6 oktober 1919.

De Gedenkzuil met Erepark lag toen tussen de kerktoren (voor de latere verbouwing, met slechts één deur voor een veel smallere kerk) en het kosterhuis met aan die zijde ook het missiekruis en het aanplakbord van de gemeente. Midden een afgebakend vierkant stond de Gedenkzuil in witte Franse steen waarop de namen van de drie gesneuvelden Bonneux en Ceuleers van Nieuwerkerken, en Joris van Gorsems-Schelfheide. Op 11 november 1919 werd de eerste Wapenstilstand aan deze gedenkzuil herdacht.

De Tweede Wereldoorlog.

Twintig jaar later op 28 augustus 1939 werd een algemene mobilisatie uitgeroepen, en op 10 mei 1940 begon bij ons de Tweede Wereldoorlog. Het Belgisch leger capituleerde snel na een 18-daagse veldtocht. Wie als soldaat geluk had, geraakte thuis, maar velen, ook in ons dorp, werden als krijgsgevangenen in overvolle beestenwagens (o.a. Urbain Motmans, Herman Joris (Geluk) en Alfons Joris (Poechter) of in de laadruimte van vrachtschepen (Edmond Schiffeleers, Bazile Hayen (Krol), Jef Swijzen (Kloenk) naar Duitse krijgsgevangenenkampen afgevoerd. Het dagrantsoen was één klein broodje voor vijf man; die toestand verbeterde wanneer deze soldaten werden tewerkgesteld bij lokale boeren, en vooral toen velen hetzelfde jaar naar huis mochten.

De oudere dorpsgenoten die 1914 hadden meegemaakt zegden dat de Duitse troepen in 1940 geordende lammetjes waren vergeleken met de barbaarsheid van het Duitse leger in 1914. In de volgende vier jaren werden die lammetjes echter geordende barbaarse leeuwen met een groot schrikbewind en stelselmatige afname van alle vrijheid, met een voedselrantsoenering tot hongersnood, en met gijzelaars en opgepakte werkweigeraars, tot ontvoering en dood van

weerstanders die vaak na foltering in onmenselijke concentratiekampen belandden.

Zo zorgde op 1 augustus 1944, veertig dagen voor de bevrijding van ons dorp, een Duitse nachtelijke razzia voor het grootste onheil dat ons dorp ooit overkwam. Eén man werd doodgeschoten, en negen anderen afgevoerd naar concentratiekampen waaronder de toen zestienjarige Pierre Bamps, de enige die zijn dorp terug zou zien. Gans het dorp leefde intens mee met deze grote schok. Op 21 juni 1946 kwam het eerste slachtoffer terug, de laatste op 2 maart 1959. In het voorjaar 1946 herdacht Nieuwerkerken zijn "1 augustus 1944-slachtoffers" voor het eerst met een begrafenis mis, en een massa volk in de kerk, op het kerkhof en in de Kerkstraat.

De lichamen van de teruggekeerde slachtoffers werden bijgezet in een grote grafkelder onder de Gedenkzuil in het midden van het Erepark der oud-strijders, met in gedachte de latere oprichting van een monument voor de "1 augustus 1944-slachtoffers" evenals voor Isidoor Bamps die als weerstander werd neergeschoten in het treinstation van Geetbets, en nadien overleed in het ziekenhuis van Diest.

Het Kapel-Monument.

De Oud-strijdersbond 1914-1918, met als voorzitter de onderwijzer Jozef Meuwissen, de Kerkfabriek

en weerstander pastoor Lathouwers kwamen overeen om samen met de gemeentebesturen van Nieuwerkerken en Gorssem op grond van de Kerkfabriek een Kapel-Monument op te richten, gelijktijdig met de verbouwings- en vergrotingswerken aan de kerk van Nieuwerkerken. Het Feestcomité van de Oud-strijdersbond zorgde voor de verkoop van de nu nog gekende "steunkaart met herdenkingsfoto's" aan 20 Fr./stuk wat toen gelijk stond met een uurloon van een arbeider. Niet alleen kreeg deze steunkaart een ereplaats in de huiskamers; ook met activiteiten van verenigingen en Vlaamse kermissen werd 50.662 Fr. bij de bevolking opgehaald als tussenkomst in de bouw van het Kapel-Monument. De totale kostprijs bedroeg 127.307 Fr.

Steunkaart

Het Kapel-Monument werd gebouwd op grond van de Kerkfabriek, onder de mooiste beukenboom van het dorp, met trappen bereikbaar, en met uitzicht op de Boulevard. Het gebouw stond boven een geboorde waterput met pomp die nagebootst en verhoogd tot in het midden van de kapel bereikbaar was voor gebruik via een kraan met waterslang. Tegen de achterzijde in het gebouw hangt nog steeds het grote missiekruis, boven een rustaltaar dat gebruikt werd voor de eindzegen van de jaarlijkse processie. Gezien de waterleiding pas na 1960 in Nieuwerkerken werd aangelegd werd deze waterput onder de kapel veelvuldig benut door de bevolking voor grootschalig gebruik, en vervoerd met watertonnen op karren ten behoeve van de woningbouw en het drenken van het vee.

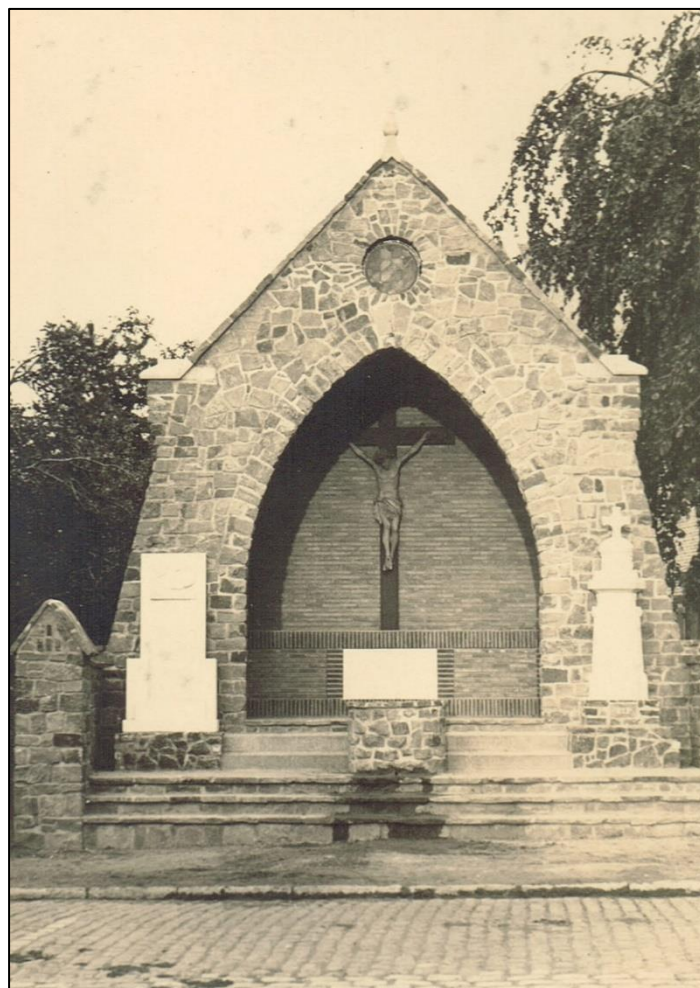
Een gedenkplaat in de kapel verwijst hieromtrent:

*Gij zult water putten uit de bronnen van de Zaligmaker
Hulde vanwege Nieuwerkerken en Gorssem
Aan de helden van beide oorlogen.*

Het bouwen van het Kapel-Monument en de verbreding van de kerk gebeurden gelijktijdig, vandaar de plechtige inhuldiging door de Bisschop van Luik (Limburg) op 13 september 1950. Het Erepark en grafkelder voor de "1 augustus 1944-slachtoffers" en Isidoor Bamps bleven op het kerkhof. De Gedenkzuil 1914-1918 en de namenplaat "1 augustus 1944" werden verplaatst naar de kapel die dank zij alle dorpsgenoten uit respect en als hulde aan de oorlogsslachtoffers werd opgericht.

Een nieuw Monument in 1971.

In de geschriften van de Oud-strijdersbond lezen we dat in 1971 het Kapel-Monument zou afgebroken worden om de verbreding en aanpassing van de Kerkstraat mogelijk te maken. Het gemeentebestuur zou op haar kosten een nieuw monument met gedenkzuil en rustaltaar oprichten aanleunend aan de linker kerkmuur. De bevolking stelde zich vragen bij de voorgenomen verwijdering van het Kapel-Monument, waarop het gemeentebestuur haar plannen aanpaste. Bij de verbredingswerken van de straat verdwenen nu niet alleen de trappen aan de kapel; ook de deksteen van de waterput in de kapel en de ijzeren leuning op de muur tussen de kapel en het kerkhof verdwenen.

Kapel-monument vóór 1971

Nieuw monument

Het nieuwe monument aan de linkerzijgevel van de kerk is nu bereikbaar via een trappenpartij, met het nieuwe rustaltaar met "Gedenkzuil 1914-1918" aan de ene zijde en een naamgedenkplaat "1 augustus 1944" aan de andere zijde. Het Erepark met de stoffelijke resten en grafstenen 1914-1918 kwamen op het toen nieuwe kerkhof als een erehaag naar de grafkelder van de "1 augustus 1944-slachtoffers" met een verhoogde grafzuil met hun namen.

Op het Erepark zijn er geen graven van de oud-strijders 1940-1945. Wel ligt er het graf van de enige opgepakte weerstander (Pierre Bamps) die zijn dorp terug zag, evenals het graf van weerstander en oud-

voorzitter van de Oud-strijdersbond (Georges Reekmans) met enkel een klein stenen plaatje tegen de grafzuil, met volgende tekst: In memoriam Oud-strijders van Wereldoorlog 2, 1940-1945.

Grafkelder - 1 augustus 1944 - Slachtoffers

Eén "Weggevoerdenplein" voor Groot-Nieuwerkerken.

In 1939 moesten alle dienstplichtigen tussen de 20 en 30 jaar oud tijdens de mobilisatie hun gezin, voor velen hun vrouw en kinderen verlaten zonder loon; een aantal van hen verdwenen nadien in de moeilijkste omstandigheden als krijgsgevangenen naar Duitse kampen.

De verstandhouding en vriendschap tussen de oud-strijders van 1914-1918 met 4 zware jaren oorlogservaring en de oud-strijders van 1940-1944 met een veldtocht van slechts 18 dagen was zeker niet groot. Het onmenselijk leed met voor velen de dood die als weerstander opkwamen tegen de Duitse bezetting zorgde bij de bevrijding overal voor terechte huldebetogingen. Er was evenwel weinig aandacht voor hen die 5 jaar eerder meestal zes maanden tot een jaar als krijgsgevangenen veel honger en ontbering moesten ondergaan in de Duitse kampen.

Om al deze weggevoerden, oud-strijders van 1940, opgepakte werkweigerars en weerstanders nooit te vergeten deden de Oud-strijdersbond en Heemkunde-Nieuwerkerken het Gemeentebestuur het voorstel om het nog niet benoemde plein tegenover het gemeentehuis van Groot-Nieuwerkerken de naam "Weggevoerdenplein" te geven, als blijvende hulde aan ALLE weggevoerden van Binderveld-Kozen-Nieuwerkerken-Wijer.

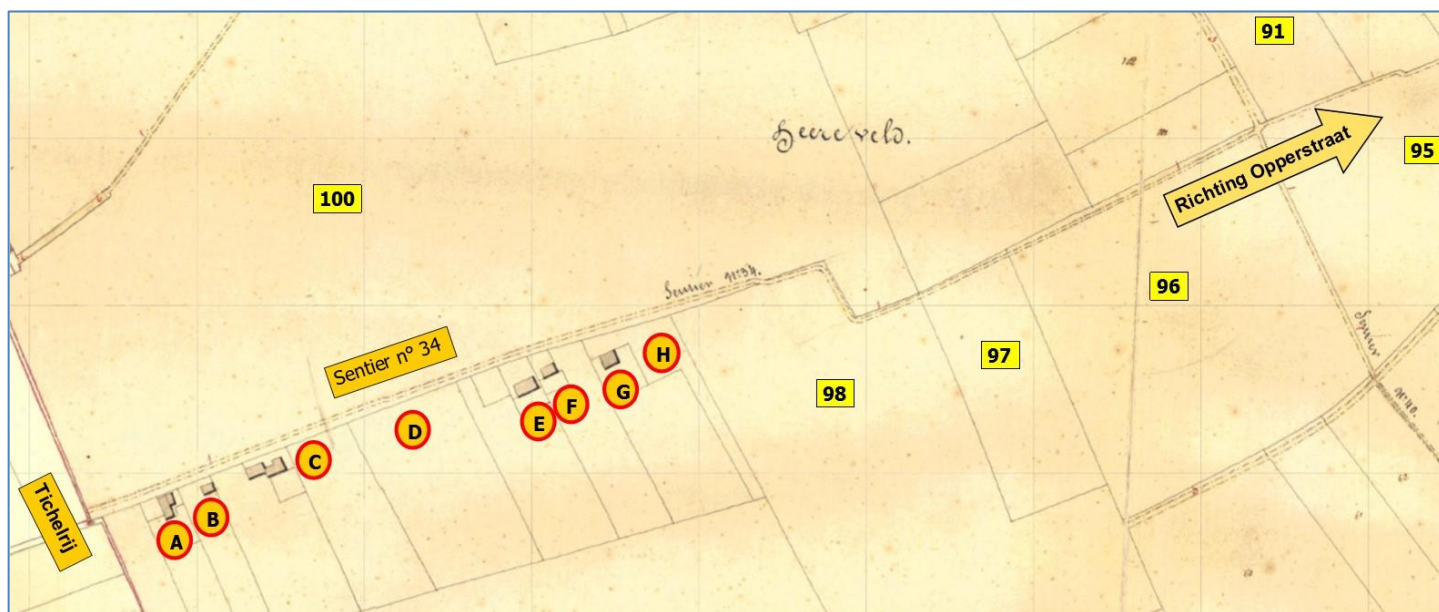
Op 16 juni 2015 besliste het Schepencollege deze naamgeving mee te nemen bij de herinrichting van het plein. Samen met de kinderen, kleinkinderen, achterkleinkinderen en families van alle weggevoerden hopen wij dat dit "Weggevoerdenplein" er op korte tijd zal komen.

OUDE GEBOUWEN EN INWONERS VAN WIJER - DEEL 19

De Dennenbosstraat.

In het infoblad van januari-februari 2014 (Oude gebouwen... Deel 15) hebben we een straatplan afgedrukt en reeds een kleine vermelding gemaakt m.b.t. de Dennenbosstraat. Onderaan links de weg nr. 34 liep de verderzetting van het voetpad van Kasteelveld naar Tichelrij. Deze "Trage weg" begon al vanaf de Grotestraat en liep tot aan de Opperstraat. Vervolgens nog een stukje verder over de gewone weg tot aan het huis van (later) René Creten (nu Erwin Geraerts) en vervolgens de hoek om naar rechts tot Tichelrij. In die tijd en tot 1971 was het een fietspad-voetweg die alleen te begaan was met een kruiwagen. Geen kar (karrespoor) breed was deze verbinding tot waar de huizen begonnen (Narke Machiels). Vanaf daar was het een kiezelwegje vol met gaten en kuilen, en slecht bevaarbaar vooral in de winter en bij regenweer. In 1971 heeft de "nieuwe gemeente Nieuwerkerken" de huidige betonweg aangelegd. Vandaag staan de huizen vanaf de nrs. 26 tot 58 op grondgebied van Wijer; de andere huizen van de nrs. 1 tot 24 op grondgebied Tichelrij.

Het boven aangehaalde kaartje hield links onder op bij een kruispuntje met perceel 95 en 91 aan weerszijden van de weg nummer 34. Ondertussen heeft Valère op internet het vervolg van dat pad gevonden tot Tichelrij. Daarop zien we de percelen 96 (Delgeur) en 97, 98 en 100 (De Pitteurs)

liggen. Deze 3 percelen waren allen bosgebied. Na nr. 98 zien we enkele "Blokjes" liggen, op percelen die niet benoemd werden. Die blokjes kunnen voorlopers geweest zijn van de eerste huizen die er stonden. Mogelijk zelfs maar "hutten". Het kunnen ook stallen voor dieren geweest zijn. Op een kaart van 1873 (dus 30 jaar later) zien we zelfs dat er al enkele huizen bijgebouwd zijn.

Op **nr. 2** staat vermeld: Pieters Johannes (°Wijer 1828 +Wijer 1905), pannenlegger van beroep, getrouwd met Vanbergen Anna Elisabeth (°Wijer 1821+Wijer1889). Hun dochter Maria Ludovica (°Wijer 1859) trouwde met Ruelens Bona (°Donk 1839). Zij hadden 2 dochters in Donk n.l. Bertha (°Donk 1888+Wijer 1980) en Amandina (°Donk 1892+Wijer 1975), evenals 2 kinderen geboren in Wijer doch zeer jong gestorven. Bertha bleef "jonge dochter" en Amandina huwde met Smeets Livinus van Donk. Zij bleven kinderloos, maar adopteerden een jongen uit het weeshuis van Zelem. Zijn naam was Willy Janssens of in de volksmond Willy van "Jentjes". Willy werd wel officieel Willy

Ruelens, naar de naam van de twee zussen. Bertha woonde in een huis achter het huidige huis nr. 28; het brandde af in 1950. Amandina woonde met man en kind in de huidige witte boerderij nr. 52 (bouw +- 1890).

Witte boerderij nr. 52

Hier wil ik nog vermelden dat het huis nr. 2 mogelijk gebouwd werd door Peters Christiaan (+Wijer 1803), gehuwd met Vanbergen Elisabeth (°Wijer 1770+Wijer 1827). Hun kinderen waren Isabelle de later moeder van Pieters Johannes (zie hoger) en ook Anna Elisabeth Peters (Wijer 1803+Wijer 1879). Deze trouwde met Elen Christiaan.

Huis **nr. 3** stond vlak naast nr. 2. Eveneens achter het huidige huis nr. 28. Daarin woonden Ilsbroeks Guillelmis (°1847+1885), gehuwd met Jans Maria Antoinette (°Schulen1844+Wijer 1895). Zij hadden een dochter Elisabeth (°Wijer 1875+Wijer 1963). Zij was de tante van Henri Knaepen, die nog in dit huis gewoond heeft en vervolgens het huidige huis nr. 28 heeft gebouwd, en waar zijn dochter Juliette nog woont.

Huis **nr. 4**. - Omstreeks 1824 woont Elen Adrianus (°Herk-de-Stad 1792+Wijer 1873) er in door huwelijk met Ana Elisabeth Peters (zie kader). Uit dit huwelijk komen meerdere kinderen voort, o.a. Maria Elen (Wijer 1837) die getrouwd was met Leunen Johannes Baptist (°Wijer 1831+1900). Hun dochter Emilie (°1876) trouwde met de slachter Pol Creten, en hun zoon Pieter Jozef Elen huwde met Elen Filiberta. De zoon van deze twee was Désiré Leunen (Réke) (°1917), evenals hun dochters Florentine (°1921) en Marie Lisa Clementine (°1920).

Huis **nr. 5**. – Toenmalig huis nr. 5 (na 1900) was het huis op het huidige nr. 26 (Maurice Bamps). Dit werd mogelijk gebouwd door Buntinx Pieter Jan (°Wijer 1868+Wijer 1956) die gehuwd was met Schreurs Anna Catharina (°1858). Hun zoon Louis Gerard Buntinx (°Wijer 1896), gehuwd met Remels Maria Ludovica, heeft gebouwd in de huidige Bleukenstraat. Hij was kleermaker van beroep en vader van René, Jef, Zulma, en Lucienne.

Huis **nr. 7**. – Elen Johannes (°Herk-de-Stad 1839+Wijer 1904) huwde in 1875 met Machiels Anna Elisabeth (°Kozen 1850). Ook zij hadden 6 kinderen tussen 1876 en 1893, allen geboren in Wijer. Dochter Ludovica (Vica °1893) trouwde met Vandebroeck Gustaaf (°Gorseme 1892). Zij hadden twee zonen: René (°Gorseme 1927) en Romain (°Wijer 1932). Gustaaf, Vica en kinderen woonden in het huidige straatje (fietsrouteweg) naar de Mierhoop toe (Fruit-snacks). Het voormalige huis is nu gerenoveerd.

Om even samen te vatten geef ik nog de bewoning op de dag van vandaag, aangeduid met een letter tussen haakjes, die verwijst naar de kaart. De nieuwste huizen worden echter niet vermeld. Huis nr. 56 (H) – hierin woonden Narke Machiels-Bamps met zonen Jef, Pierre en Marcel? Allen overleden.

Huis nr. 54 (G) – Jef Bamps en Gusta Elen.

Huis nr. 52 (F) – Ruelens Amandina, Bertha en Willy.

Huis nr. 50 (E) – Louis Prijs gehuwd met Stefanie Creten (vroeger Pol Creten en Emelie Elen).

Huis nr. 44 (D) – René Claes-Ruymen.

Huis nr. 36 (C) – Désiré Leunen en Bertha Grosemans.

Huis nr. 28 (B) – Henri Knaepen en Adrienne Jacobs.

Huis nr. 26 (A) – Buntinx-Schreurs, nu Maurice Bamps.

Deze mensen zijn allen gestorven. Hun kinderen of kleinkinderen en/of andere mensen bewonen de huizen, al dan niet gerenoveerd of mogelijk in de toekomst af te breken.

Dit is een kleine bijdrage over de oude huizen en bewoners in de Dennenbosstraat. Door interview met huidige bewoners (Eugenie Cleeren en Juliette Knaepen) evenals met oud-gemeentesecretaris Jos Creten (zoon van René) hebben wij toch weer wat bijgeleerd over de boeiende geschiedenis van ons geliefd dorpje Wijer.

Denis Heusdens

Mooi gedicht en beslist de waarheid

Toen.....

De keuken uit mijn kindertijd was altijd vol met mensen.

er stond een warme kachel in, wat had je meer te wensen?

de was hing er te drogen en de hesp aan een spijker.

de koffie stond te pruttelen, waar was het leven rijker?

We zaten in ons keukentje met negen man te eten

met soep vooraf en pudding toe, ik zal 't nooit vergeten.

de afwas was het ergste niet, dan stonden we te zingen.

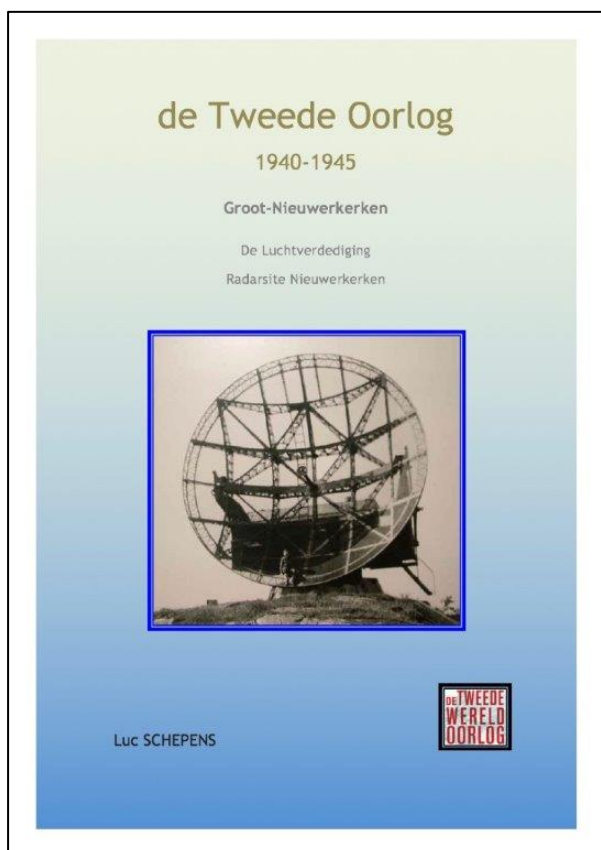
een grote zinken teil, dat was ons bad, er waren ergere dingen.

brood was er altijd op de plank en patatten in de kelder.

was 't vuil dan ging de dweil erdoor en alles was weer helder.

DE LUCHTVERDEDIGING, EN DE RADARSITE NIEUWERKERKEN.

Een nieuw en onthullend boek over onze gemeente in de 2de Wereldoorlog.

Het succesvol boek (2014) van ons medelid Luc Schepens over Groot-Nieuwerkerken in de 1ste Wereldoorlog (1914-1918) krijgt in het najaar 2016 een belangrijk vervolg.

Hierin behandelt Luc Schepens het in Nieuwerkerken nog regelmatig besproken thema van de plaatselijke "Radarinstallatie". Een aantal bestaande relictten hiervan zijn er nog de stille getuigen.

Over 116 pagina's gespreid vindt men in dit boek archiefgegevens over deze Duitse luchtverdediging tijdens de 2de Wereldoorlog (1940-1945) boven Sint-Truiden en het hoger gelegen Nieuwerkerken. Ook de rol van uitwijk- en schijnvliegvelden wordt toegelicht, en een tot nog toe onbekende studie uit 1921 over een oefenterrein op Begijnenbos komt aan bod, de radarinstallatie te Nieuwerkerken zelf alsook verhalen en getuigenissen, dit alles geïllustreerd met veel foto's en archiefstukken.

Het boek van Luc Schepens is hierdoor een vlotlezende vulgariserende wetenschappelijke studie van een

belangrijke oorlogsperiode in onze gemeente, die bovendien gekoppeld wordt aan het zware oorlogsleed dat vele inwoners toen heeft getroffen. Zie de bijdrage in dit infoblad van Jean Thomas over "Oorlogsmonument(en) in ons dorp".

Op 11 november 2016 wordt dit boek voorgesteld, na de jaarlijkse 11de novemberviering in feestzaal "de Graefswinning" in de Kerkstraat te Nieuwerkerken. Het is er te koop aan 10 Euro. Eveneens te bestellen en te betalen op adres: Eddy Cox, Berkenstraat 22, 3850 Nieuwerkerken.

Rekeningnummer BE51 7350 0844 6462, Bij verzending portkosten: plus 6 Euro.

Op de boekvoorstelling op 11 november e.k. zijn de liefhebbers in de gelegenheid zich ook nog het eerste en hogervermelde boek (2014) van Luc Schepens aan te schaffen: 15 Euro.

Voor meer info (ook over andere publicaties van Heemkunde-Nieuwerkerken) zich wenden tot bovenvermeld adres: telefoon 0499-735674.

VETERANEN VAN NAPOLEON IN BINDERVELD, KOZEN, NIEUWERKERKEN EN WIJER, 1815

Rombout Nijssen

Bestuurlijke veranderingen

Nadat de Europese mogendheden in oktober 1813 bij Leipzig de legers van Napoleon verslagen hadden, en vervolgens naar Parijs optrokken, dat op 31 maart 1814 bezet werd, werd op 11 april 1814 het Verdrag van Fontainebleau ondertekend. Daarin zag de Franse keizer af van de Franse troon en werd vastgelegd dat hij zich zou terugtrekken op het eiland Elba.

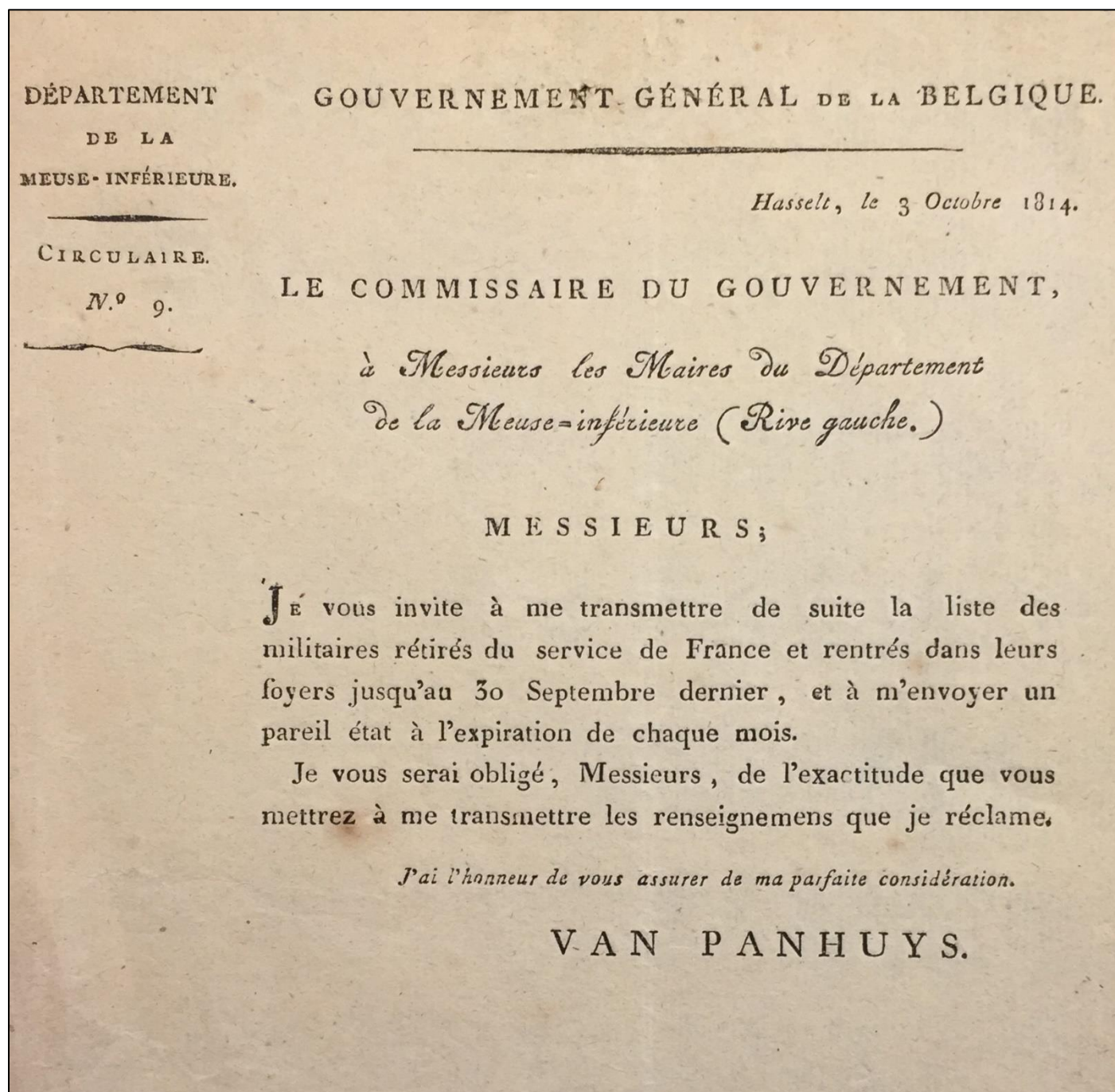
Ten aanzien van de gebieden die de Franse legers sinds de Revolutie veroverd hadden, werd een maand later, in het Verdrag van Parijs van 30 mei 1814 tussen Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk, Pruisen, Rusland en Oostenrijk overeengekomen dat de grenzen van Frankrijk zouden worden teruggebracht naar de situatie van 1 januari 1792. Ten noorden van Frankrijk zou een nieuw koninkrijk ingericht worden, waarvan de grenzen later, in Wenen, zouden vastgesteld worden. In eerste instantie werden de voormalige Nederlandse gebieden samengebracht in een nieuw koninkrijk, het Koninkrijk der Nederlanden, terwijl de gebieden die nu België uitmaken, sinds de verdrijving van de Franse legers uit dit gebied verdeeld waren over drie generaal-gouvernementen: het generaal-gouvernement België, dat de huidige provincies West-Vlaanderen, Oost-Vlaanderen, Henegouwen, Vlaams- en Waals Brabant, Antwerpen en Namen bevatte, het generaal-gouvernement van de Nederrijn, dat de voormalige Franse departementen van de Nedermaas, van de Roer en van de Ourthe – en dus ook de huidige provincies Limburg en Luik – bevatte, en het generaal-gouvernement van de Middenrijn, dat de voormalige departementen van de Wouden (Luxemburg), van Rijn en Moesel, van de Saar en van Mont-Tonnerre of Donnersberg bevatte. Deze gebieden werden bestuurd door gouverneurs-generaal, bijgestaan door een voorlopige regering. Aan het hoofd van de besturen in ieder voormalig departement stond een regeringscommissaris, waarvan de opdracht vergelijkbaar is met die van onze provinciegouverneurs.

Vanaf 1 augustus 1814 werd Willem van Oranje - die al koning was van de noordelijke Nederlanden - ook gouverneur-generaal van het generaal-gouvernement België, zodat hij de eenmaking in het Koninkrijk der Nederlanden kon voorbereiden. Voor onze provincie is het nog van belang te vermelden dat het generaal-gouvernement België op 20 augustus uitgebreid werd met de gebieden van de departementen van de Ourthe en van de Nedermaas die ten westen van de Maas lagen, waaronder het huidige Belgisch Limburg.

Je kan een land maar goed besturen als je het goed kent, zo wisten Willem van Oranje en zijn regering, en één van de dingen die de regering graag wilde weten was hoeveel veteranen uit de legers van Napoleon er waren, en waar die woonden. De Franse legers waren nadat Napoleon verslagen was grotendeels ontbonden, maar voor veel soldaten betekende de reis van de plaats waar

zij zich bevonden toen hun eenheid werd ontbonden naar hun woonplaats een hele opgave en een echt avontuur. De meesten deden er maanden over om weer thuis te geraken.

Het is in dat verband dat regeringscommissaris Van Panhuys, van het op de linker Maasoever gelegen deel van het departement van de Nedermaas, op 3 oktober 1814 in een omzendbrief aan de burgemeesters in zijn ambtsgebied vroeg hem maandelijks een lijst te bezorgen van de voormalige soldaten uit het Franse leger die weer in hun thuisgemeente aangekomen waren. De lijsten die hem toegestuurd werden worden nu bewaard in het Regionaal Historisch Centrum in Maastricht¹. Weinig burgemeesters dienden getrouw iedere maand een lijst in, en omdat concrete richtlijnen voor de

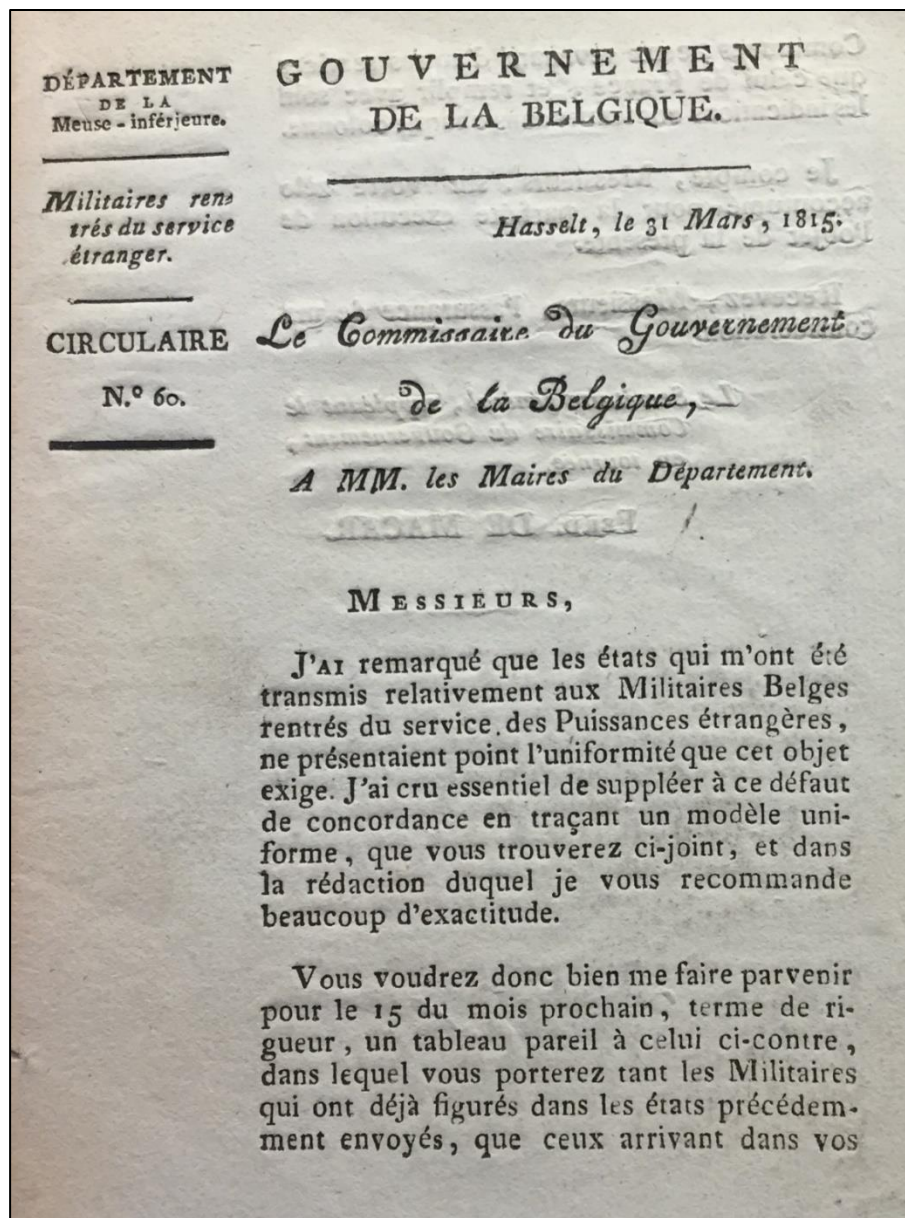

De omzendbrief van regeringscommissaris Van Panhuys, 3 oktober 1814

¹ Regionaal Historisch Centrum Limburg in Maastricht, *Archief van het provinciaal bestuur van Limburg*, nr. 122. Met veel dank aan de heer Julien Daenen, die ons op het bestaan van deze reeksen wees.

opmaak van de lijsten ontbraken, was eenvormigheid ver te zoeken. Op die manier was het voor de medewerkers van Van Panhuys moeilijk om een systematisch overzicht van de stand van zaken op te maken.

In maart van het volgende jaar werd juiste informatie over de veteranen nog belangrijker. Napoleon had immers op 1 maart 1815 weer voet aan wal gezet in Frankrijk, en wist na een zegetocht van drie weken op 20 maart Parijs te bereiken en er de touwtjes weer in handen te nemen. Het is in die context dat Van Panhuys op 31 maart 1815 zijn secretaris-generaal Ferdinand de Macar een tweede omzendbrief naar de burgemeesters liet sturen, waarin hij hen opdroeg hem tegen 15 april een overzicht te sturen van de voormalige militairen die weer thuis waren. Deze keer moesten niet alleen de veteranen van het Franse leger, maar alle voormalige militairen *rentrés du service des puissances étrangères* in de lijst opgenomen worden. Geleerd door de ervaring, en met het oog op de eenvormigheid van de informatie die aan de regeringscommissaris bezorgd moest worden, werd deze keer een modelformulier bij de omzendbrief gevoegd. In de weken daarna togen de gemeentebesturen aan het werk, en tegen 15 april waren de formulieren uit zo goed als alle gemeenten in de lokalen van het regeringscommissariaat in Hasselt aangekomen.

De omzendbrief van secretaris-generaal Ferdinand de Macar, 31 maart 1815

Los van de bedoelingen waarmee deze lijsten van veteranen destijds werden opgesteld, bieden zij vandaag een goed overzicht van het aantal voormalige *soldaten van Napoleon* in de Limburgse dorpen en steden in de lente van 1815². Bij wijze van voorbeeld nemen we hier de lijsten die door de *maires* of burgemeesters van Binderveld, Kozen, Nieuwerkerken³ en Wijer aan de regeringscommissaris bezorgd werden, onder de loep.

Veteranen van Napoleon

Uit maart 1816 bleven bevolkingsstaten van de meeste Limburgse dorpen bewaard⁴. Zij leren ons dat Binderveld toen 284 inwoners telde, Kozen 470, Nieuwerkerken 460 en Wijer 340. Daarvan waren er in 1815 in Binderveld 5, in Kozen 5, in Nieuwerkerken 11 en in Wijer 8 veteranen uit de legers van Napoleon. In Binderveld woonde ook nog een veteraan uit het Oostenrijkse leger: de 44-jarige dagloner Guillaume Abelous, die gedurende 16 jaren als soldaat Europa doorkruist had, voordat hij in 1809 door het Franse leger krijgsgevangen genomen was.

Naam	Geboortedatum	Leef-tijd	Leger	Diensttijd	Eenheid	Rang	Beroep	Reden van het verlaten van het leger	Gedrag	Opmerkingen
Binderveld										
Abelous, Guillaume	6 maart 1770	44	Oostenrijk	16 jaren	15de infanterieregiment	soldaat	dagloner	in 1809 gevangen genomen door de Fransen	goed	
Vandersmissen,	28 juli 1785	29	Frankrijk				dagloner		goed	gehuwd
Menten, Pierre	14 september 1788	26	Frankrijk	2 jaren	131ste	grenadier	dagloner		goed	
Terneven, George	12 februari 1789	25	Frankrijk	6 jaren		voltigeur	dagloner	gevangen genomen	goed	
Boesmans, Jean	28 mei 1793	21	Frankrijk	20 maanden	108ste	grenadier		met verlof gestuurd op 20 juni 1814	goed	
Menten, George	14 maart 1794	22	Frankrijk	13 maanden	131ste	soldaat			goed	
Kozen										
Devivier, Guillaume	3 mei 1792	23	Frankrijk	2 jaren		soldaat	dagloner	om zijn moeder, weduwe, te helpen	eerlijk	
Hoebreghs, Pierre	1 augustus 1793	22	Frankrijk				dagloner	om zijn ouders te helpen	eerlijk	
Leemans, Henri	11 februari 1793	22	Frankrijk				dagloner	om zijn ouders te helpen	eerlijk	
Vanleeuw, Guillaume	21 mei 1785	30	Frankrijk	8 jaren			landbouwer	omdat hij, na in Engeland gevangen gezet te zijn, geen middelen van bestaan had	eerlijk	
Wanten, Chretien	26 juni 1794	21	Frankrijk	1 jaar		soldaat	landbouwer	om zijn ouders te helpen op de boerderij	eerlijk	

² Regionaal Historisch Centrum Limburg in Maastricht, *Archief van het provinciaal bestuur van Limburg*, nr. 123 en 124.

³ De buurgemeenten Binderveld, Kozen, Nieuwerkerken en Wijer vormen sinds 1976 de fusiegemeente Nieuwerkerken. Nieuwerkerken was in 1815 een stuk kleiner dan de gemeente die in 1970 met Binderveld fuseerde. In 1954 werd de enclave Schelfhei van de gemeente Gorssem, die tussen de gemeenten Binderveld en Nieuwerkerken lag, en niet aan het eigenlijke Gorssem grensde, bij Nieuwerkerken gevoegd.

⁴ Regionaal Historisch Centrum Limburg in Maastricht, *Archief van het provinciaal bestuur van Limburg*, nr. 6888.

Nieuwerkerken										
Hofman, Pierre	12 juni 1788	27	Frankrijk	4 jaren	16de dragonders	soldaat	hoeve-knecht	zonder reden	verdacht	heeft gediend als remplant, en is gehuwd
Van Brabant, Guillaume	13 september 1792	23	Frankrijk	3 jaren	5de bevoorrading sbataillon	soldaat	huisknecht	ontslaan	goed	
Vanstraelen, Henri	11 april 1784	31	Frankrijk	6 jaren	5de bevoorrading sbataillon	soldaat	slager	ontslaan	goed	gehuwd
Vanalin, Jean	6 juli 1793	21	Frankrijk	2 jaren	108ste linieregiment	soldaat	huisknecht	wilde geen militair zijn	goed	
Poelmans, Henri	10 januari 1794	21	Frankrijk	2 jaren	108ste linieregiment	soldaat	dagloner	zonder reden	goed	
Lassau, André	1 december 1786	29	Frankrijk	10 jaren	5de linieregiment	soldaat	dagloner	ontslaan	goed	is verschillende keren gedeserteerd, zodat hij slechts 3 werkelijke dienstjaren telt
Jeuris, Jean	22 november 1785	30	Frankrijk	10 jaren	36ste linieregiment	soldaat	hoeve-knecht	ontslaan	goed	is 3 keer gedeserteerd en telt daarom maar 4 dienstjaren
Kempeners, Gilles	14 februari 1794	21	Frankrijk	8 weken	8ste linieregiment	soldaat	dagloner	ontslaan	goed	
Velaers, Michel	23 januari 1794	21	Frankrijk	14 maanden	131ste linieregiment	soldaat	dagloner	zonder reden	goed	
Thijs, Chrétien			Frankrijk	10 maanden	69ste linieregiment	soldaat	dagloner	zonder reden	goed	
Eijen, Gregoire	5 mei 1794	20	Frankrijk	8 dagen	7de linieregiment	soldaat	dagloner	niet betaald zijnde	goed	
Wijer										
Boenen, Guillaume	7 maart 1793	21	Frankrijk	4 maanden	linie	soldaat	dagloner		goed	gedeserteerd
Caerlens, François	1793	21	Frankrijk	0			dagloner			conscrit van het jaar 1814, onmiddellijk na de loting
Senden, Pierre	4 september 1791	23	Frankrijk	2 jaren	tamboer	soldaat	dagloner		zeer slecht	gedeserteerd
Senden, René	1 oktober 1793	21	Frankrijk	0			landbouwer		goed	conscrit van het jaar 1814, gedeserteerd op de dag dat hij moest
Vanaeken, Jean	22 november 1782	32	Frankrijk	7 à 8 jaren	dragonder	soldaat	dagloner		goed	gedeserteerd
Vannitsem, Gerard	1 mei 1793	21	Frankrijk	0			dagloner		goed	gedeserteerd na de loting
Vanstraelen, Chrétien	24 december 1794	20	Frankrijk	2 jaren	infanterie	soldaat	dagloner		goed	gedeserteerd
Wiggers, Guillaume	8 juli 1790	24	Frankrijk	4 à 5 jaren	cavalerie	soldaat	dagloner		slecht	gedeserteerd

De gegevens over de veteranen volgens de lijsten uit april 1815

De burgemeester van Binderveld kende 5 veteranen van het Franse leger in zijn gemeente. Van één van hen, Hubert Vandersmissen, wist hij echter niet te melden hoe lang hij gediend had, welke functie hij in het leger uitgeoefend had of in welke eenheid hij diende. De vier anderen waren respectievelijk 13 maanden, 20 maanden, 2 jaar en 6 jaar in dienst geweest. George Terneven, die 6 jaar bij het leger was, was een cavalierist, de drie anderen waren infanteristen. Over Terneven wist de burgemeester ook te melden dat aan zijn loopbaan in het leger een einde kwam toen hij krijgsgevangen genomen werd.

Burgemeester Esselen van Kozen had ook weet van 5 veteranen van Napoleon in zijn gemeente. Zij waren in Kozen teruggekomen nadat de geallieerde legers Napoleon in Leipzig verslagen hadden en de Franse legers tot in Frankrijk teruggedrongen hadden. Van de vijf mannen die hij in zijn lijst opnam, waren er twee - Pierre Hoebregts en Henri Leemans - waarvan hij niet wist hoe lang zij bij het Franse leger geweest waren. Aangezien zij in 1793 geboren waren, mag aangenomen worden dat zij pas begin 1814 ingelijfd waren, en dat zij dus niet meer dan enkele weken legerdienst achter de rug hadden toen de geallieerden in maart 1814 Parijs veroverden. Chretien Wanten was een jaar jonger, maar had er wel al een jaar in het leger opzitten toen hij begin 1814 weer in Kozen verscheen. Guillaume Devivier en Guillaume Vanleeuw waren respectievelijk 2 en 8 jaren in dienst geweest. De laatste was bovendien krijgsgevangen gemaakt door het Engelse leger.

COMMUNE DE *Kozen*

ÉTAT des Belges, qui ayant Servis chez quelque Puissance étrangère sont rentrés dans leurs Foyers.

N.º d'Ordre.	1.º Nom. 2.º Prénom.	Lieu de Naissance 1.º Commune. 2.º Canton. 3.º Arrondissement.	Date de la Naissance	Nom. d'années.	Puissance chez qui il a Servi.	Durée de Services.	Dans quelle Arme.	Dernier grade qu'il occupait.	Profession actuelle.	Pourquoi il a quitté le Service.	Conduite.	OBSERVATIONS.
1	<i>Devivier</i> 2. <i>Guillaume</i>	1. <i>Kozen</i> 2. <i>Strom</i> 3. <i>halles</i>	<i>23</i> <i>3</i> <i>may</i> <i>1792</i>	<i>23</i> <i>ans</i>	<i>France</i>	<i>2</i> <i>ans</i>	—	<i>Soldat</i>	<i>jevis</i> <i>naturel</i>	<i>pour</i> <i>affection</i> <i>pour</i> <i>sa patrie</i> <i>mais</i> <i>je suis</i> <i>resté</i> <i>à Kozen</i>	<i>Honnêt</i>	
2	<i>Hoebregts</i> 2. <i>Pierre</i>	1. <i>Kozen</i> 2. <i>Strom</i> 3. <i>halles</i>	<i>22</i> <i>août</i> <i>1793</i>	<i>22</i> <i>ans</i>	<i>France</i>	—	—	<i>a été</i> <i>caché</i> <i>par</i> <i>resté</i> <i>après son</i> <i>corp</i>	<i>jevis</i> <i>naturel</i>	<i>pour</i> <i>affection</i> <i>pour</i> <i>sa patrie</i>	<i>Honnêt</i>	
3	<i>Leemans</i> 2. <i>Henri</i>	1. <i>Kozen</i> 2. <i>Strom</i> 3. <i>halles</i>	<i>21</i> <i>février</i> <i>1793</i>	<i>21</i> <i>ans</i>	<i>France</i>	—	—	<i>jevis</i> <i>naturel</i>	<i>jevis</i> <i>naturel</i>	<i>pour</i> <i>affection</i> <i>pour</i> <i>sa patrie</i>	<i>Honnêt</i>	
4	<i>Vanleeuw</i> 2. <i>Guillaume</i>	1. <i>Kozen</i> 2. <i>Strom</i> 3. <i>halles</i>	<i>23</i> <i>may</i> <i>1785</i>	<i>30</i> <i>ans</i>	<i>France</i>	<i>8</i> <i>ans</i>	—	<i>Chartier</i> <i>pour</i> <i>ministère</i>	<i>culte</i> <i>valeur</i>	<i>parce qu'après</i> <i>avoir été</i> <i>prisonnier</i> <i>en</i> <i>Angleterre</i> <i>il n'a</i> <i>pas</i> <i>pu</i> <i>revenir</i>	<i>Honnêt</i>	
5	<i>Wanten</i> 2. <i>Chretien</i>	1. <i>Kozen</i> 2. <i>Strom</i> 3. <i>halles</i>	<i>26</i> <i>juin</i> <i>1794</i>	<i>25</i> <i>ans</i>	<i>France</i>	<i>1</i> <i>an</i>	—	<i>Soldat</i>	<i>culte</i> <i>valeur</i>	<i>pour</i> <i>affection</i> <i>pour</i> <i>sa patrie</i> <i>à</i> <i>La</i> <i>Chartre</i>	<i>Honnêt</i>	

(certificat pour cinq individus à dessein nommés, qui sont tous rentrés à l'intérieur des Hautes provinces alliées, d'après le décret du 15 mai 1814)

Het antwoordformulier van de maire van Kozen over de veteranen in zijn dorp, 15 april 1815

In Nieuwerkerken lijstte de burgemeester 11 namen van veteranen van Napoleon op. Eén van hen was de 27-jarige landbouwwerkman (*laboureur*) Pierre Hofman uit Meerssen bij Roermond, die als *remplacant* iemand vervangen had die zich ingeloot had, en die zich na 4 jaren dienst bij het 16de regiment dragonders met zijn echtgenote in Nieuwerkerken gevestigd had. De burgemeester liep niet hoog op met Hofman, wiens gedrag hij in tegenstelling tot dat van de 10 overige veteranen, als suspect beschouwde.

Hofman was niet de enige veteraan in Nieuwerkerken die daar niet geboren was. Hij was wel de enige cavalierist. Van de overige tien hadden er acht gediend als infanterist, terwijl de twee anderen tot een logistiek bataillon behoord hadden. Gilles Kempeners was afkomstig uit Sint-Truiden en Chrétien Thijs en Gregoire Eijen waren afkomstig van Wijer. Van Michel Velaers wist hij zelfs niet van waar hij afkomstig is. Alle vier probeerden zij in Nieuwerkerken als dagloner aan de kost te komen.

Gilles Kempeners was na 8 weken dienst uit de dienst ontslaan, terwijl Gregoire Eijen al na 8 dagen *n'étant point payé*, omdat hij niet betaald werd, voor de eer bedankt had en in Nieuwerkerken een beter onderkomen gezocht had. Chrétien Thijs en Michel Velaers hadden het respectievelijk 10 en 14 maanden volgehouden. Jean Vanalin en Henri Poelmans waren beiden 21 en dienden samen gedurende 2 jaren in het 108ste linieregiment. Guillaume Van Brabant en Henri Vanstraelen waren respectievelijk 6 en 8 jaren in dienst geweest bij het 5de bevoorradingsbataillon, voordat zij op reguliere wijze uit het leger ontslagen waren. 23 en 31 jaar oud, bouwden zij in 1815 in Nieuwerkerken respectievelijk als huisknecht en slager aan hun toekomst. Henri Vanstraelen en Hofman waren overigens de enige veteranen in Nieuwerkerken waarvan de burgemeester meldde dat zij gehuwd waren. Jean Jeuris en André Lassau spanden in Nieuwerkerken de kroon. 29 en 30 jaar oud, waren zij beiden niet minder dan 10 jaar aan het Franse leger *verbonden* geweest. Zij konden echter bezwaarlijk voorbeeldige militairen genoemd worden. Op tien jaren hadden zij het gepresteerd van amper 3 (Lassau) en 4 (Jeuris) jaren werkelijke dienst te verrichten. De overige tijd waren zij voortvluchtig als deserteurs.

In 1815 was Nicolaas Joseph de Heusch *maire* van Wijer. Hij nam in zijn lijst ook de namen op van 3 mannen die bij de loting een nummer getrokken hadden dat hen tot legerdienst verplichtte, maar die zich uit de voeten gemaakt hadden voordat zij werkelijk in dienst moesten⁵. Zij kunnen bezwaarlijk als veteranen beschouwd worden. Van de overige vijf mannen vermeldde hij hoe lang zij in het leger gediend hadden. Pierre Senden en Chrétien Vanstraelen hadden ieder 2 jaar gediend, terwijl Guillaume Wiggers 4 à 5 jaar, en Jean Vanaken zelfs 7 à 8 jaar onder de wapens geweest waren. Over Pierre Senden meldde de burgemeester nog dat hij tamboer geweest was. Boenen en Vanstralen waren infanteristen geweest, terwijl Vanaeken en Wiggers bij de cavalerie gediend hadden. Ook deze vijf waren uiteindelijk uit het Franse leger gedeserteerd.

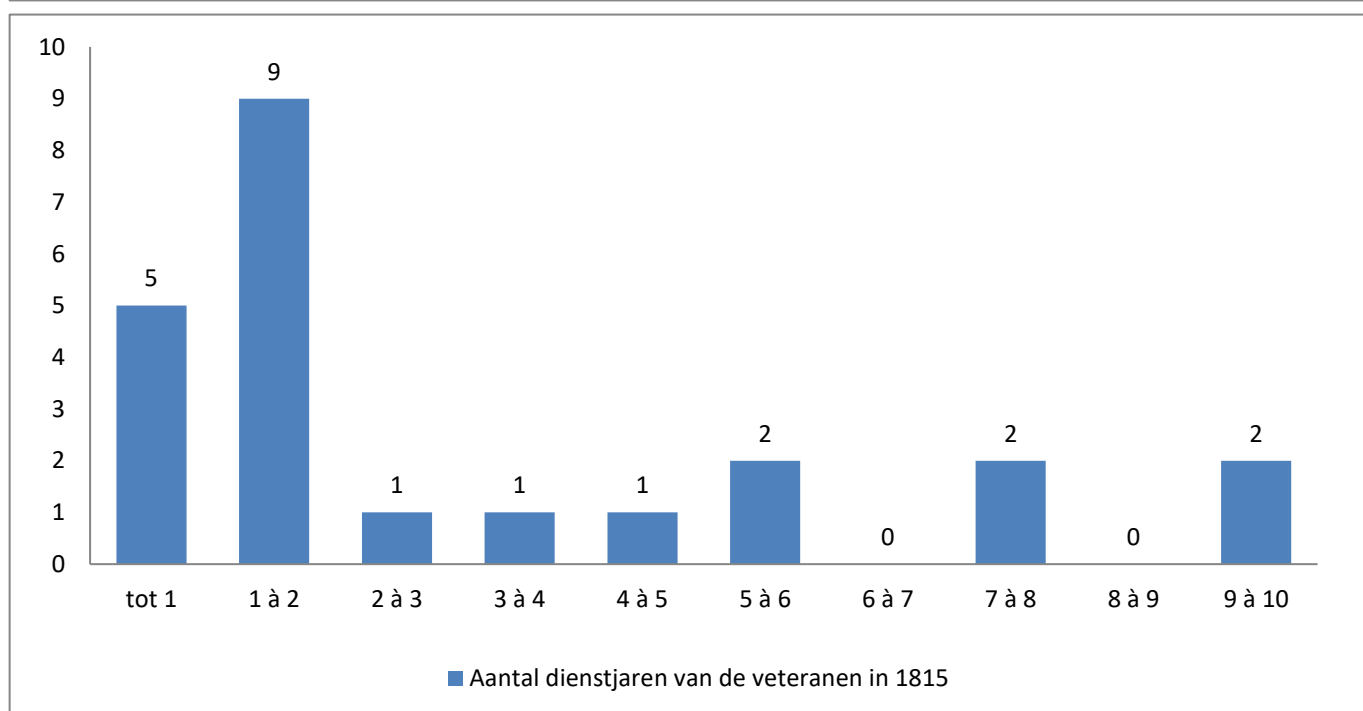
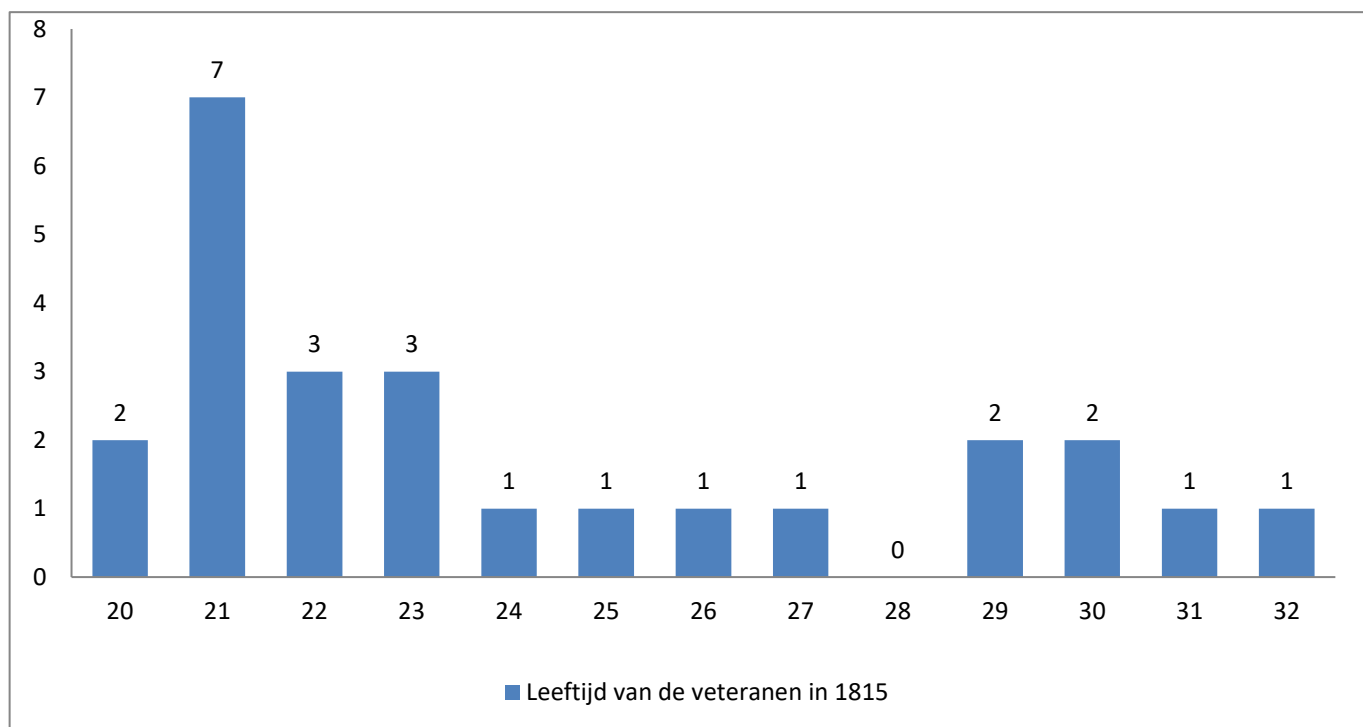
Van 24 veteranen vermeldden de burgemeesters welk beroep zij uitoefenden toen zij weer in hun dorp waren. Onder hen waren er twee die *cultivateur* of landbouwer genoemd werden, één veteraan was *boucher* of slager, twee mannen kwamen aan de kost als *domestique* of huisknecht, twee anderen werden *laboureur* of hoeveknecht genoemd, maar de overgrote meerderheid, 17 van de 24, moest als *journalier* of dagloner door het leven. Deze categorie van mannen moest dagelijks op zoek naar werk en naar eten. In de perioden dat het veld geploegd of ingezaaid moest worden, in de hooitijd, de oogsttijd, en gedurende een aantal weken in de winter, als het graan gedorst werd, was er wellicht wel werk te vinden voor deze veelal jonge mannen. Even vaak echter zal er in hun dorp niet voor ieder van hen werk te vinden geweest zijn ...

---

⁵ François Caerlens, René Senden en Gerard Vannitsem waren allen in 1793 geboren. Guillaume Boenen, die ook tot hun lichterij behoorde, bood zich wel bij de kazerne aan, maar nam na 4 maanden ook de benen en deserteerde.

Samenvattend

Samen telden Binderveld, Kozen, Nieuwerkerken en Wijer in 1816 1554 inwoners, waaronder 26 veteranen van Napoleon⁶. Bijna 1,7 % van de mannen, kinderen inbegrepen, had in het Franse leger gediend. De verhouding van het aantal veteranen ten opzichte van het bevolkingsaantal verschilde sterk van dorp tot dorp. In Binderveld bedroeg hun aandeel 1,8 % van de bevolking. In Kozen was dat amper 1 %, en in Wijer 1,5 %. In Nieuwerkerken vormden de veteranen 2,4 % van

⁶ De drie mannen uit Wijer die zich na de loting uit de voeten maakten en niet in dienst gingen waren, beschouwen we niet als veteranen.

de hele bevolking, en 5,2 % van de mannelijke bevolking⁷. De veteranen vormden geen overgroot, maar toch een betekenisvol deel van de bevolking in deze dorpen. Dankzij de bevolkingsstaten uit maart 1816, die wellicht mede om militaire redenen werden opgevraagd, kennen we de aantallen mannen in de leeftijdscategorie van 19 tot 22 jaar. In de vier bestudeerde dorpen behoorden 76 mannen tot deze leeftijdscategorie. Twaalf van hen, of bijna 16 %, waren veteranen.

Van 23 veteranen uit de bestudeerde dorpen weten we hoe lang zij in dienst geweest waren. Vijf van hen waren niet langer dan een jaar in dienst geweest. Onder hen waren Gregoire Eijen, die het zelfs maar acht dagen had uitgehouden in het leger, en Gilles Kempeners, die er na acht weken de brui aan gegeven had. Anderzijds waren er twee veteranen, George Terneven uit Binderveld en Henri Vanstraelen van Nieuwerkerken, die zes jaren in de Franse oorlogen hadden meegevochten, en Guillaume vanleeuw uit Kozen en Jean Vanstraelen uit Wijer die het er zelfs na acht jaren dienst nog levend van af gebracht hadden. De onverbeterlijke deserteurs André Lassau en Jean Jeuris, waren weliswaar pas 10 jaar nadat zij in dienst gegaan waren weer afgezwaaid, maar zij waren in die periode als deserteurs meer op de vlucht geweest voor het leger, dan dat zij de wapens gedragen hadden.

Nu we een zicht hebben op het aantal veteranen van Napoleon in de dorpen van de fusiegemeente Nieuwerkerken, blijft de vraag naar het aantal mannen die in de jaren 1795-1814 met het Franse leger gevochten hebben, en die niet terugkeerden, open. Wellicht moet het antwoord op die vraag gezocht worden in het Franse legerarchief.

De lijsten van teruggekeerde militairen uit april 1815 kunnen geraadpleegd worden in de leeszaal van het Regionaal Historisch Centrum Limburg, Sint-Pieterstraat 7 in Maastricht. Je kan ze aanvragen als de nummers 123 en 124 van het archief van het provinciaal bestuur van Limburg.

---

⁷ In Nieuwerkerken was er in tegenstelling tot de drie andere bestudeerde gemeenten een merkkelijk onevenwicht tussen het aantal mannen en het aantal vrouwen. In maart 1816 woonden er 210 mannen en 250 vrouwen in de gemeente: Regionaal Historisch Centrum Limburg in Maastricht, *Archief van het provinciaal bestuur van Limburg*, nr. 6888.

EEN GEPLAND MILITAIR OEFENTERREIN OP TICHELRIJ.

In zijn boek over "de radarinstallatie in Nieuwerkerken gedurende de Tweede Wereldoorlog" onthult Luc Schepens ook het voornemen van het Garnizoen Sint-Truiden (2de Lansiers) om omstreeks 1921 een nieuw oefenterrein uit te bouwen op het grondgebied Begijnenbos (Tichelrij) te Nieuwerkerken. Uit de hierna gevonden documenten (Stadsarchief Sint-Truiden) blijkt dat er een grondige studie aan vooraf ging, zelfs met de nodige onteigeningen. Een deel van het terrein was eigendom van de Godshuizen van Sint-Truiden. Opvallend is dat er toen reeds militaire belangstelling was voor de plaats waar nadien in 1943 een Duitse radarinstallatie werd gebouwd. Uit een brief van de grondeigenaar uit 1923 blijkt echter dat dit oefenterrein er nooit gekomen is. Hierna worden enkele documenten afgedrukt omtrent dit geplande project; zij zijn een nuttige aanvulling van onze gemeentelijke geschiedenis waarvan hier weinigen ooit gehoord hebben.

(Summiere en vrije vertaling uit het Frans).

- I. Het door de stad Sint-Truiden gekozen terrein is uiterst geschikt tot oefenterrein. Het is eigendom van het "Hospice", en kan aangepast worden mits het planten van bomen om de wind op het zanderige gedeelte te breken.
- II. Een gedeelte is verhoogd; een ander deel is uiterst geschikt tijdens de winter (droge ondergrond), en nog een ander deel van het terrein enkel bij droge weersomstandigheden.
- III. Het terrein bevat een hoog plateau, interessant bij tactische gevechten.
- IV. Het terrein moet minstens 30ha omvatten, om paard bewegingen toe te laten, evenals oefeningen/verplaatsingen te voet.
- V. Het terrein is vlot bereikbaar via "la grande route de Herck", afstand ongeveer 7km (zeker tijdens de winter en slechte weersomstandigheden). Bij mooi weer kan men via zanderige binnenwegen sneller ter plaatse zijn. De ruiters kan in goede omstandigheden het oefenterrein bereiken. De afstand is dus ideaal en uiterst geschikt via de verharde wegen.
- VI. Voor de toegang tot het terrein is een "avenue" nodig tussen "la grande route de Herck" en het terrein.
- VII. Voor het ogenblik is het terrein onbruikbaar; men dient het te draineren d.m.v. Greppels te graven. De beplantingen rond het terrein kan men behouden, toegevoegd met dennen en snel kruisende bomen.

BESLUIT:

1. Aanleggen boulevard, bomen rond het terrein, breken van de wind.
2. Aanleggen van een hindernissen piste, met gracht gevuld met water.
3. Een gedeelte tot het uitvoeren van veldtocht werken.
4. Een schietstand.
5. Een gedeelte tot het uitoefenen van gevechten.
6. Een terrein voor oefeningen, hindernissenpiste.

Feestelijkheden met tot doel de inwoners van Sint-Truiden en de naburige gemeenten het garnizoen te appreciëren en de vriendenband aan te halen.

Het terrein kan ook dienst doen als park voor voertuigen.

Le Commandant du 2de Lanciers.

Delbaeve

3e Division d'Armée
2e Lanciers
Etat - Major
St Trond, RAPPORT AU SUJET D'UN
D'UNE PLAINE DE MANOEUVRES

I. CONDITIONS GÉNÉRALES: Le terrain choisi par remplit la généralité des conditions d'une manœuvres.

Il est trop peu étendu. Il y a donc lieux incultes appartenant aux Hospices et être à faire de la plaine un polygone pourrait entourer de boulevards plantés d'arbres couper le vent soulevant la poussière dans

II. NATURE DU TERRAIN. Une partie de la plaine et couverte d'herbes maigres, elle convient évolutions en hiver parce que bien sèche. L'humidité en hiver. Elle est à abandonner utiliser pendant la saison sèche, alors que des tentances à devenir trop poussiéreuse.

III. FORME DU TERRAIN. La plaine comprend le som qui y fait suite et l'un des versants. Elle suffisante pour donner lieu à de petites hy exercices de conduite de combat.

IV. ÉLEVATION. Elle ne devrait pas descendre en nécessaire pour d'amples évolutions à cheval d'une certaine envergure.

V. DISTANCE DU QUARTIER À LA PLAINE. Par la qui est la voie à emprunter en hiver et par est de 7 Km. environ. En été et par temps empruntant des chemins de terre parfaitement Quoiqu'il en soit, la distance la plus lon excessive. A l'aller, elle permettra au chev avant de commencer les évolutions. Le caval dre dans sa selle et de se mettre bien en avant de devoir travailler.

Au retour, cette distance est suffisante

— Stad Sint-Truiden —
VILLE DE SAINT-TROND
DIENST DER WERKEN
"SERVICE DES TRAVAUX"
RESTEUR: G. GOVAERTS
DIRECTION: STADSINGENIEUR
Ingénieur-Architecte de la ville
— LUIKERSTRAAT, 15 —
— RUE DE LIÈGE, 15 —

Sint-Truiden, 9 Juin 1921

Plaine d'exercice du Liebaertbosch
Notes relatives au rapport du 18 Avril 1921
du **Garde Général Forestier**

Le rapport du garde général comporte de nombreuses erreurs, notamment:

1.-Le terrain proposé comme plaine d'exercice ne comporte pas 16 Ha. momentanément incultes, mais bien vingt-cinq hectares (Exactement d'après le cadastre: 3H 18+3H40+1H20+1H39+2H70+3H58+2H05+1H22+2H+2H56+0H73+1H-24H81a-) complètement déboisés et sans plantations.

2.-Ces 25 Ha de terrains incultes ne sont pas éparpillés, mais forment un bloc uni.

3.-Il ne se trouve sur ce bloc que quelques sauvagons, formant des broussailles en différents endroits (environ 1H2) et provenant des arbres qui ont été coupés à ras du sol par les allemands ou les habitants. Ces broussailles pourraient d'ailleurs en grande partie être maintenues, je pense, sans valeur.

4.-Derrière ce bloc se trouve d'un côté une pépinière ^{de pins} sylvestres. Gespins sont destinés être plantés par les Hospices sur le terrain dit "Drie Bonder" en dehors de la plaine d'exercice proposée.

5.-Le terrain n'est pas situé à 13 Km de la ville, mais bien à environ sept Km de la caserne du 2me Lanciers.

6.-Il n'existe aucun terrain plus rapproché ou à même distance de la ville que le terrain du Liebaertbosch présentant une surface aussi grande que celui-ci

7.-Quant au Gorssumveld, c'est un terrain cultivé par Mr Em Van Slype à proximité de l'agglomération et offert récemment en location à un particulier au prix annuel de 2000 frs (deux-mille francs) 1 Hectare.

Loin d'avoir une surface de 50 à 75 Ha, il ne mesure en tout suivant le cadastre, que 19Ha2, enclavés entre 2 chemins. Environ 14 Ha de ce terrain forment un champ de culture de 1re classe (culture de la betterave) et les 6Ha restants sont transformés en verger et plantés de beaux cerisiers!

L'Ingénieur Architecte communal,
G. Govaerts

Mynheeren,

Ingevolge uw aanvraag hebben wy vanaf 15 Februari 1921 verhuurd aan het Gemeentebestuur van Sint-Truiden, om ter beschikking gesteld te worden van het Huitery-Garnisoen als oefeningplein, eene oppervlakte grond van 25 hectaren, gelogen te Nieuwerkerken, ter plaatse genaamd "Begynbosch".

De huurprijs is wederzyds vastgesteld geworden aan 92 franken de hectaar of fr. 2300,-.

Alhoewel gezegd oefeningplein nooit gebruikt is geworden door het 2e regiment Lanciers, hebt gy ons tot heden toe geene kennis gegeven dat wy den grond terug in gebruik kunnen nemen.

Wy versoeken U dien ten gevolge in handen te willen storten van onzen ontvanger de som van vier duizend een honderd franken, synde het bedrag der pachtsoemen vervallen op 15 Februari 1922 en op 15 Februari 1923.

Indien gy sinnens zyt dezen grond niet meer langer in huur te houden, zoudt gy ons verplichten door ons ten spoedigsten daarover te berichten daar wy voornemens zyn dezen grond tot meer winstgevende doeleinden te gebruiken.

Aanvaardt, Mynheeren, de verzekering onser oprechte hoogachting.

Banens den Beheerraad:
De Voorzitter,
J. J. M. M. M. M.

EEN NIEUW BOEK OVER DE TWEDE WERELDORLOG IN NIEUWERKERKEN

“De luchtverdediging, en de radarsite Nieuwerkerken” is een onthullend boek over dit aspect in onze gemeente gedurende de oorlog van 1940-1945. Buiten ongekende informatie over de planning van een militair oefenterrein op Begijnenbos in 1921 behandelt auteur Luc Schepens ook de rol van uitwijk- en schijnvliegvelden.

Dit boek (116 blz., rijkelijk geïllustreerd) is te koop aan 10 Euro, te storten op rekeningnummer BE7350 0844 6462. Bij verzending plus 6 Euro portkosten.

Adres: Eddy Cox, Berkenstraat 22, 3850. ☎ 0499-735674.

Auteur Luc Schepens schreef in 2014 reeds het boek “De Grote Oorlog 1914-1918” (244 blz., 300 ill.) in Nieuwerkerken. Hierin inventariseerde hij o.a. alle soldaten van Binderveld-Kozen-Nieuwerkerken en Wijer.

Dit boek kost 16 Euro, plus 6 Euro portkosten. Inlichtingen en bestelling op hogervermeld adres.

